

UNIVERZITA PARDUBICE

Filozofická fakulta

Ústav historických věd

Bakalářská práce

Pardubice a Chrudimský kraj roku 1639

Jaroslav Kořínek

Pardubice 2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Jaroslav Kořínek**
Osobní číslo: **H19021**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Téma práce: **Pardubice a Chrudimský kraj
roku 1639**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Autor práce přiblíží průběh a důsledky útoků Švédů na Pardubice v roce 1639. Tuto událost dá do souvislostí s průběhem švédské invaze do Čech toho roku a podrobněji přiblíží dění na území někdejšího Chrudimského kraje.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny:

Národní archiv Praha, fond Militariae (rok 1639); Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubic I, případně Státní okresní archiv Chrudim a Svitavy se sídlem v Litomyšli.

Prameny k dějinám třicetileté války V. (editor Václav Líva), Praha 1954.

Documenta Bohemica bellum tricennale illustratia VI. (red. J. Janáček-G. Čechová-J. Kočí), Praha: Academia 1978

Literatura:

Englund, Peter: Nepokojná léta. Praha: Nakl. Lidové noviny 2000.

Fukala, Radek: Sen o odplatě. Praha: Nakl. Epoque 2005

Rezek, Antonín: Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. Praha: Nakl. I. L. Kober 1890.

Monografická regionální literatura k dějinám měst Pardubice, Chrudim, Vysoké Mýto, Polička a Litomyšl.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. František Šebek**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Pardubice a Chrudimský kraj roku 1639* vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Ve Vrdech dne 25. května 2023

Jaroslav Kořínek

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat především PhDr. Františku Šebkovi za odbornou pomoc, vstřícnost, a hlavně obrovskou trpělivost, se kterou vedl tuto moji práci. Další poděkování patří mé mamince Bc. Janě Kořínkové. Chtěl bych jí poděkovat nejen za psychickou podporu a jazykovou i stylistickou úpravu práce, ale i za celoživotní pevnou ruku, kterou nade mnou drží.

Anotace

Bakalářská práce představuje průběh a důsledky útoku na Pardubice a Chrudimský kraj roku 1639 během švédského tažení do Čech. Postupně popisuje švédský vpád do Čech od jeho počátku na jaře 1639 až do jeho konce na jaře 1640. Stěžejní částí práce je zkoumání útoků na Pardubice a Chrudimský kraj, útoky sleduje převážně z vojenského hlediska a vyhodnocuje jejich dopady na města a kraj.

Klíčová slova

Pardubice, Švédí, třicetiletá válka, Chrudimský kraj, české země, škody

Title

Pardubice and the Chrudim Region in 1639

Annotation

The bachelor's thesis presents the course and consequences of the attack on Pardubice and the Chrudim region in 1639 during the Swedish campaign in Bohemia. It gradually describes the Swedish invasion of Bohemia from its beginning in the spring of 1639 to its end in the spring of 1640. The core part of the work is the investigation of the attacks on Pardubice and the Chrudim region, it follows the attacks mainly from a military point of view and evaluates their impact on the cities and the region.

Keywords

Pardubice, Swedes, The Thirty Years' War, Chrudim Region, Czech lands, damage

Obsah

Úvod	9
Třicetiletá válka do roku 1639	12
Vpád švédského vojska roku 1639 do Čech	20
Události roku 1639 ve východních Čechách.....	31
Popis Chrudimského kraje v době švédského vpádu	31
Pardubice	33
Zásobování Pardubic	37
Chrudimský kraj.....	39
Podzimní tažení.....	42
Vytlačení Švédů	47
Závěr	50
Přílohy.....	52
Seznam pramenů a edic pramenů	55
Seznam literatury	56

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá švédským útokem na Pardubice a Chrudimský kraj roku 1639. Dále zařazuje tento útok do celého kontextu švédského vpádu do Čech. Toto tažení do Čech se odehrávalo během poslední části třicetileté války, tedy švédsko-francouzské války. Švédské útoky byly velmi ničivé a krvavé, stejně jako celá třicetiletá válka. Předložený text tedy mapuje švédský postup ze severních Čech přes obsazování stěžejních strategických bodů pro vojenskou operaci a následné plenění krajů až po vytlačení Švédů z Čech. Hlavní část bádání je zaměřena na Pardubice a tehdejší Chrudimský kraj.

Celkový postup švédských vojsk přes Chrudimský kraj je zdokumentován v knize Antonína Rezka *Děje Čech a Moravy za panování Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*.¹ Celkově je literatury o těchto událostech jen velmi málo. Informace o této problematice jsem získával z postupného procházení regionálních archivů a literatury. Z těchto pramenů jsem logickým postupem skládal onu výslednou mozaiku. Dalším důležitým zdrojem pro tuto práci byl pátý díl edice pramenů Václava Lívy *Prameny k dějinám třicetileté války*.² Ještě bych dodal, že informace z fondu Militare, jsem nečerpal pouze pátého dílu edice pramenů Václava Lívy *Prameny k dějinám třicetileté války*, ale v některých případech i přímo z tohoto fondu uloženého v Národní archivu.³ Obsahuje totiž důležité rozkazy a informace o vložení vojáků do jednotlivých měst a krajů, informace o švédských útocích, o chování vojáků a mnoho dalšího. Antonín Rezek ve své knize⁴ čerpal hlavně ze svazků 3. a 4. dílu *Theatrum Europaeum*.⁵ Tyto svazky jsou důležitou kronikou pro poznání historie třicetileté války. Psané jsou postupně s odstupem času na základě vzpomínek některých účastníků té doby.

První část práce nastíní období, které těsně předcházelo třicetileté válce až do roku 1639, tedy předcházelo švédskému tažení do Čech. V druhé polovině první části se zaměřuje hlavně na švédské tažení a císařské protiútoky v severních částech Německa. Zde není o informace v literatuře nouze. O třicetileté válce byla napsána spousta knih nejen u nás, ale i ve zbytku světa. Používal jsem hlavně knihy Josefa Polišenského *Třicetiletá válka a český národ*⁶

¹ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.: až do konce třicetileté války (1637–1648)*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1890.

² LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války: regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. 5 (1636–1639)*. Praha: Naše vojsko, 1954.

³ Národní archiv. Staré militare. Kar. 83, 84, 85

⁴ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.*

⁵ *Theatrum Europaeum, oder außführliche und warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger ...* Frankfurt am Main : Meriansche Verlagshaus, 1635–1738. 21 sv.

⁶ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a český národ*. Praha: Naše vojsko, 1960.

a *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*.⁷ Dále bych zmínil Radka Fukalu a jeho knihu *Sen o odplatě: dramata třicetileté války*⁸ nebo Petra Klučinu a jeho *Třicetiletá válka: obraz doby 1618–1648*.⁹ Jako posledním důležitým informačním zdrojem nejen pro druhou polovinu této části, ale i pro zbytek této práce bych zde uvedl knihu švédského historika Petera Englunda *Nepokojná léta*.¹⁰ Tato kniha mi pomohla hlavně ve vzhledu do švédského vojska, do života tamních velitelů, do jejich taktiky a jejich chování. Každopádně tato část je jen nástin toho, co předcházelo následné stěžejní problematice.

Druhá část práce sleduje průběžné dění švédského vpádu do Čech. Důležitá část této kapitoly je hlavně v získávání opěrných bodů na Labi a vytváření stabilních základů pro další operace v Čechách. Zabývám se zde i stavem císařské armády a její reakcí na švédský vpád. Tato část má největší informační zdroj v již zde zmiňované knize *Děje Čech a Moravy za panování Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*.¹¹ Jako další důležité informační podklady jsem zde použil knihu Petra Englunda *Nepokojná léta*¹² a pátý díl edice pramenů Václava Lívy *Prameny k dějinám třicetileté války*.¹³

Třetí část, ta největší a zároveň hlavní, sleduje dění v Pardubicích, Chrudimském kraji a přilehlém okolí. Na začátku krátce popisuje tehdejší Chrudimský kraj s jeho hlavními částmi a seznamuje s popisem opevnění největších měst. Na tuto část jsem použil hlavně knihu Karla Doskočila *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*¹⁴ a několiksvazkové vydání knihy Karla Kuči *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.¹⁵ Následuje zkoumání útoku na Pardubice, hlavně z hlediska škod způsobených na Dlouhém předměstí a sleduje následnou problematiku zásobování města způsobenou právě těmito škodami a celkovým zpusošením kraje. Zde musím vyzdvihnout práci Josefa Sakaře *Dějiny Pardubic nad Labem*¹⁶ a důležitý archivní pramen uložený ve Státním okresním archivu Pardubice, a to soupis škod 1639–40.¹⁷ Následné problémy zásobování jsou nejlépe vidět v zde již zmiňované Lívově edici pramenů¹⁸. Dále práce pokračuje zkoumáním útoku na Chrudimský kraj a popisuje chronologicky švédské

⁷ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970.

⁸ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě: dramata třicetileté války*. Praha: Epocha, 2005.

⁹ KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka: obraz doby 1618–1648*. Praha: Paseka, 2004.

¹⁰ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Praha: Lidové noviny, 2000.

¹¹ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.*

¹² ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*.

¹³ LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války*. 5.

¹⁴ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

¹⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.

¹⁶ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648*. 1–1. Pardubice: Město Pardubice, 1920.

¹⁷ Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubice, kart. 4, inv. č. 1092.

¹⁸ LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války*. 5.

útoky na jednotlivé části kraje. Zvláště popisuje nejničivější podzimní tažení, při kterém Švédové prošli téměř celým krajem. Zde jsem použil informace z jednotlivé regionální literatury a z pramenné základny, hlavně ze Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

Poslední část práce se věnuje vytlačení Švédů z Čech. Sleduje se zde jak postupné ustupování Švédů, tak i císařský mohutný útok, před kterým právě ustupovali z Čech. Zde jsem čerpal opět z knihy Antonína Rezka *Děje Čech a Moravy za panování Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*.¹⁹ Nesrovnalosti v informacích získaných z této knihy jsem dále upravil podle prostudované regionální literatury.

¹⁹ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.*

Třicetiletá válka do roku 1639

Třicetiletá válka byla obrovským a velmi krvavým konfliktem na území Evropy odehrávajícím se mezi lety 1618–1648. Velmi krvavým zejména proto, že se počet obětí této války pohybuje mezi 4 až 8 miliony.²⁰ V Čechách se uvádí úbytek obyvatelstva okolo 800 000. Hlavními příčinami tohoto úbytku byly hlavně epidemie, vraždění, hlad a emigrace. Jen v roce 1639 v Čechách zemřelo na mor asi 28 000 lidí.²¹ Třicetiletá válka byla sice náboženským konfliktem mezi protestanty a katolíky, ale v soupeření těchto dvou stran nešlo jen o víru, ale i o teritoriální rozdělení sfér vlivu v Evropě, takže především o politickou moc.²²

První fází tohoto konfliktu byla česká válka, abychom ji lépe pochopili, musíme se podívat na události v Čechách v samém začátku 17. století. Strany katolíků a protestantů stály proti sobě v celé Evropě a jinak tomu nebylo ani v Čechách. Katolická strana se opírala o stejně věřícího panovníka, kterým byl v této době Rudolf II., a opačná strana měla záštitu ve stavovské obci, jejíž největší část tvořili právě protestanté. Důležitou věcí, kterou je zde potřeba zmínit, byl Majestát císaře Rudolfa II. z roku 1609, který uznal náboženské svobody evangelíkům. Tento dokument totiž zajišťoval protestantské straně mnohá práva, díky kterým posílila jejich moc.²³

Během vlády císaře Matyáše v Čechách začala nespokojenost s porušováním Rudolfova majestátu čím dál tím více narůstat. Poslední kapkou do onoho poháru nespokojenosti byla situace okolo dvou protestantských kostelů stojících na katolické půdě. Jeden kostel nechali katolíci zavřít a ten druhý dokonce zbourat. Následně se protestanští radikálové v čele s Jindřichem Matyášem hrabětem Thurnem vydali do České kanceláře na Pražském hradě. Po ostré hádce mezi nimi a českými místodržícími začala rozhořčená skupina postupně vyhazovat z okna nejdříve Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, následně Jaroslava Bořitu Smečanského z Martinic a jako posledního písaře Filipa Fabricia. Všichni zmínění měli veliké štěstí, díky smetišti a málo prudkému svahu vyvázli celkem bez zranění. Tímto skutkem byla započata vzpoura a tedy české stavovské povstání, které začalo třicetiletou válku.²⁴

Po pražské defenestraci se v Čechách ujala vláda třiceti stavovských direktorů a začala tak příprava na válku. Direktorská vláda se od začátku potýkala s velkým nedostatkem peněz, což se odrazilo i na stavu armády, která čítala jen 4 000 mužů. Hrabě Thurn nakonec 16. června

²⁰ PARKER, Geoffrey. *The Thirty Years' War*. Routledge, 1997. s. 189.

²¹ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě: dramata třicetileté války*. Praha: EPOCHA, 2005. s. 13.

²² UHLÍŘ, Dušan. *Drama Bílé hory: Česká válka 1618–1620*. Brno: CPress, 2015. s. 7.

²³ Tamtéž. s. 16–17.

²⁴ Tamtéž. s. 17–29.

1618 opustil Prahu a vydal se s touto armádou do jižních Čech, aby chránil hranici směrem do Rakous. Postupoval přes České Budějovice, které se odmítly přidat na jeho stranu. Vzhledem k tomu, že neměl dost síly k obléhání tohoto města, spokojil se s obsazením menších měst na jihu. Během těchto událostí se direktori dále snažili navázat kontakty s případnými spojenci.²⁵ Ani císařská strana nezahálela a začala sbírat katolické spojence do útoku. Nakonec se jim povedlo do svých řad naverbovat přes 14 000 mužů, což byla velká převaha oproti stavovským silám. Toto vojsko se rozdělilo do dvou sborů pod vedením Karla Bonaventury Buquoye. První sbor se snažil dobýt Jindřichův Hradec a druhý chtěl projít přes Moravu do východních Čech. Stavovská strana posílala v říjnu slezskými jednotkami své řady o 3 000 mužů a zároveň se k nim připojil Jiří Fridrich hrabě von Hohenlohe. Další oporou pro stavovskou stranu se koncem srpna stal hrabě Petr Arnošt z Mansfeldu s vojskem 4 500 mužů, který počátkem podzimu vstoupil do Čech, aby oblehl vzpurnou Plzeň.²⁶

Po úspěších císařské armády, která se spojila ze dvou skupin u Německého Brodu a pokračovala na Čáslav, svolala protestantská strana zemskou hotovost. Díky velkému posílení a mohutné protiofenzívě se podařilo koncem roku 1618 zahnat císařské oddíly až za České Budějovice. V březnu, po smrti císaře Matyáše a nástupu Ferdinanda II. na trůn, bylo upuštěno od jakýchkoliv smířlivých pokusů o vyřešení situace. Stavové odmítli uznat Ferdinanda českým králem a místo něj zvolili Fridricha Falckého. V květnu 1619 se na stranu českých stavů přidala Morava, čímž získali silnou pozici a pokračovali v ofenzívě.²⁷ Na konci května se dostali až k Vídni, ale když měly Hohenloheho a Mansfeldovy oddíly problém v Čechách, musel se Thurn od Vídně stáhnout zpět. Během roku 1619 se českým stavům podařilo získat pro svou věc Moravu, Slezsko a obojí Lužici. Na druhé straně císařští, díky španělským penězům a jednotkám z Itálie a Nizozemí, také značně posílili. Na začátku roku 1620 se císař připravoval na vojenskou akci proti Čechům a Falci. Koncem března uzavřel císař spojení se saským kurfiřtem a dalšími vládci německých zemí. Dalším důležitým krokem bylo uzavření smlouvy mezi katolickou ligou a protestantskou unií o neutralizaci říšského území. Česká strana v čele s králem Fridrichem Falckým se snažila vyjednat spojení na řadě míst, zejména v Anglii a Nizozemí.²⁸ Císař se díky své zahraniční politice, a tedy podpoře ostatních spojenců, dokázal

²⁵ UHLÍŘ, Dušan. *Drama Bílé hory*. s. 29–31.

²⁶ Tamtéž. s. 31–37.

²⁷ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970. s. 106–109.

²⁸ Tamtéž. s. 109–139.

opřít o silnou armádu, s níž v bitvě na Bílé hoře (8. 11. 1620) porazil stavovské vojsko. Po této porážce ze země odešel král Fridrich s řadou předních účastníků povstání.²⁹

Dohrou tohoto povstání byla Staroměstská exekuce (21. 6. 1621), při níž bylo popraveno 27 vůdčích osobností povstání. Fridrich Falcký se po porážce na Bílé hoře snažil bránit vlastní území (Falc). Do Falce vtrhla španělská a ligistická armáda, kterým se Fridrich postavil spolu s Mansfeldovou armádou a s pomocí některých protestantských knížat. Mansfeld 27. dubna 1622 u Wieslochu porazil ligistickou armádu v čele s Tillym. Odplata přišla 6. května a 20. června roku 1622, když v bitvách u Wipfenu a Höchstu porazil Tilly armády protestantských knížat, Fridrichových spojenců. Císař si do konce války udržel převahu, a tak přišel Fridrich o Falc. Kurfirštský titul, včetně Falce, připadl císařovu spojenci Maxmiliánovi Bavorskému.³⁰ Tím skončila česká a falcká část konfliktu.

Další fází byla dánská válka (1625–1629). Jako začátek války se dá považovat vznik protihabsburské haagské koalice (9. 12. 1625).³¹ Koalice se skládala z Nizozemí, Anglie, Dánsko-norského království, dolnosaského kraje a Fridricha Falckého. Tato koalice sdružovala spoustu různorodých partnerů, a proto byla značně nejednotná. Pro anglickou stranu bylo důležité hlavně vrácení Falce Fridrichovi. Pohled Dánsko-norského království se zase upínal na Uhry kvůli důležitému obchodu s mědí, který počátkem 17. století značně slábl. Dalším důležitým důvodem Dánsko-norského království bylo mocenské soupeření se Švédskem. Spojenecká armáda Haagské koalice se 25. dubna utkala s habsburskými silami vedenými Albrechtem z Valdštejna u Desavy, kde byly poraženy. Až do 27. srpna 1626 byla válka ve stavu získávání peněz a verbování vojáků. Onoho 27. srpna utrpěla hlavní dánská armáda porážku v bitvě u Lutteru, což byla další velká rána pro Haagskou koalici. Do konce listopadu roku 1626 se roztroušené koaliční síly spojily a jednaly o dalším postupu proti Valdštejnově armádě. Nakonec se usoudilo, že další postupy budou pokračovat až na jaře. Přes zimu obě strany hlavně verbovaly vojáky pro své armády. Na jaře se Valdštejnova posílená armáda zdála pro koaliční síly jako příliš velké sousto, a tak vojska ustoupila až do Pomořan na jižní pobřeží Baltu.³² Valdštejn začal pronásledovat dánské jednotky až na Jutský poloostrov. Postupně díky svému strategickému umění a silnější armádě obsazoval území Pomořan a Meklenburska. Na začátku roku 1628 dostal Meklenbursko lénem a později titul generála celého císařského

²⁹ KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka: obraz doby 1618-1648*. Praha: Paseka, 2004. s. 9–10.

³⁰ Tamtéž s. 11–12.

³¹ FUKALA, Radek. *Třicetiletá válka: konflikt, který změnil Evropu*. Opava: Slezská univerzita, 2001. s. 139.

³² POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. s. 168–171.

lodstva a generála nad Atlantským a Baltským mořem.³³ Valdštejn v čele císařské armády postupoval Dánskem až k jeho hlavnímu městu Kodani. Dánská válka skončila podepsáním Lübeckého míru (22. 5. 1629).³⁴ Ten vrátil dánsko-norskému králi jeho državy za slib nevměšovat se do říšských záležitostí.³⁵

Následovalo období třicetileté války, které je známo jako švédská válka. Roku 1630 vstoupil do války švédský král Gustav II. Adolf.³⁶ Švédská armáda připlula 4. července 1630 na poloostrov Usedom v síle 13 000 mužů a za dva týdny stihla obsadit Štětín a Stralsund. Na stranu Švédska se přidali někteří meklenburští vévodové, protestantský braniborský kurfiřt a administrátor magdeburského arcibiskupství. Stejně tak se na švédskou stranu přidala sasko-výmarská knížata, z nichž například Bernard sasko-výmarský patřil k jednomu z nejvýznamnějších vojevůdců. Od císaře odešel také saský kurfiřt Jan Jiří. Těmito kroky se potvrdilo tvrzení Albrechta z Valdštejna, že vydání restitučního ediktu přiměje německé protestanty přejít na stranu Švédů.³⁷

Jedním z důkazů toho, že třicetiletá válka nebyla jen náboženským konfliktem, byl i fakt, že 23. ledna 1631 vstoupila katolická Francie do války po boku protestantského Švédska proti silně katolickým Habsburkům. Po dlouhém obléhání Magdeburku padlo 10. května 1631 město do rukou císařským vojskům, která byla už pod vedením Tillyho, neboť Valdštejn byl tou dobou už sesazen z funkce vrchního velitele císařských vojsk. Město bylo vypáleno a 20 000 jeho obyvatel bylo pobito. Císařská armáda pokračovala na Lipsko a 15. září 1631 město obsadila. Tři dny po obsazení Lipska se střetla císařská armáda se švédskou právě nedaleko Lipska. Na císařské straně bylo o 7 000 mužů méně a po pěti hodinách bitvy bylo Tillyho vojsko poraženo. Sám Tilly byl zraněn a musel ustoupit, což otevřelo Švédsku cestu vpřed. Gustav Adolf nečekal a postupně obsazoval jedno město za druhým. Za pár měsíců obsadila spojená švédsko-saská armáda Durynsko, Franky, Falc, Frankfurt, Mannheim, Mohuč a další. Hlavní štáb byl zřízen ve Frankfurtu nad Mohanem.³⁸

Dne 1. listopadu roku 1631 vpadla do Čech saská armáda a 15. listopadu obsadila Prahu. Spolu se saskou armádou se do Čech vrátili někteří emigranti. Po Tillyho neúspěchu ve vedení vojska byl 15. prosince 1631 Valdštejn opět jmenován vrchním velitelem vojsk. Valdštejn stihl za půl

³³ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. s. 169–174.

³⁴ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a český národ*. Praha: Naše vojsko, 1960. s. 144–165.

³⁵ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. s. 174.

³⁶ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 204.

³⁷ KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka*. Praha: Slovo, 2000. s. 53.

³⁸ Tamtéž. s. 54–58.

roku postavit armádu v počtu 100 000 mužů. Toto vojsko bylo rozeseto po celém království. Část armády v čele s Valdštejnem 23. dubna 1632 vytáhla ze Znojma směrem k Chebu. Na druhé straně švédský král 15. dubna 1632 porazil v bitvě u Donauworthu armádu pod Tillyho velením. Tilly v bitvě utřil těžká zranění, kterým o dva týdny později podlehl.³⁹

Valdštejn se vydal na Prahu a 25. května 1632 ji obsadil zpět a následně vytlačil saskou armádu pryč z Čech. Švédská armáda se z Pomořan postupně dostala až k bitvě u Lützen, kde Gustav II. Adolf padl. Po smrti švédského krále převzala moc říšská rada, která zastupovala nezletilou královu dceru Kristýnu.⁴⁰ V září roku 1633 byla vytvořena aliance Švédska, Francie a Saska. V únoru 1634 byl zavražděn Albrecht z Valdštejna a na jeho místo byl dosazen Matyáš Gallas.⁴¹ V létě roku 1634 se švédsko-saská armáda dostala přes severní Čechy až k Praze. Říšskou armádu mezitím posílily španělské oddíly a společně porazily švédskou armádu v bitvě u Nördlingenu. Švédské oddíly se po porážce stáhly z Alsaska, Bavorska a jihozápadního Německa. Podepsáním míru 30. května 1635 mezi císařem a saským kurfiřtem se od Švédska oddělily saské jednotky. Tento mír odložil provedení restitučního náboženského ediktu z roku 1629 o 40 let a připojil k Sasku obojí Lužici. Tímto tahem si císař pojistil saskou loajalitu a s tím i mocenskou převahu v říši.⁴²

Tažení proti císaři bylo od této chvíle v režii Švédska. Dne 28. dubna roku 1635 uzavřela Francie se Švédskem dohodu a vznikla tak silná protihabsburská koalice. Francouzská armáda se tímto připojila poprvé aktivně do boje.⁴³ Důležité pro Švédy bylo i prodloužení švédsko-polského příměří, které jim dovolilo soustředit svá vojska jen na říšské bojiště.⁴⁴ Na německém bojišti se převaha pomalu přesouvala na švédskou stranu, v říjnu roku 1636 zvítězili v bitvě u Wittstocku. Do této bitvy vedli švédskou armádu Johan Bannér a Lennart Torstensson, první zmiňovaný byl důležitou postavou při vpádu do českých zemí.⁴⁵

Johan Gustafsson Bannér a jeho vojáci byli drtivou silou a jejich brutalita neznala hranic. Sám švédský generál se na prohřešky svých vojáků díval spíše shovívavě. Přece jenom byli ve válce a s utrpením nepřátelských poddaných se počítalo. Důležitá pro něj byla hlavně spokojenost a poslušnost vojska. Povahou byl švédský generál vznětlivý, hádavý a často náladový. Měl

³⁹ KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka*. s. 58–61.

⁴⁰ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 204–270.

⁴¹ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. s. 192–193.

⁴² POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a český národ*. s. 178–180.

⁴³ KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka*. s. 20.

⁴⁴ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 272–275.

⁴⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VLNAS, Vít, *Velké dějiny země Koruny české*, svazek VIII. 1618–1683, Paseka, Praha 2008. s. 139.

podsaditou postavu, prořídle vlasy, knír a bradku. Bannér holdoval karbanu, jídlu a hlavně alkoholu, který se mu nakonec stal osudným, zemřel 10. května 1641 na cirhózu jater. Přesto, že byl švédský generál dost často opilý, byl skvělým vojevůdcem na rozdíl od svého císařského protějšku generála hraběte Matyáše Gallase, který byl prý neschopný i za střízliva.⁴⁶ Po smrti Albrechta z Valdštejna byl Gallas dosazen na jeho místo vrchního velitele císařských vojsk, ale jako vojevůdce nedosahoval zdaleka kvalit Bannéra ani Valdštejna. Pro jeho neschopnost se mu říkalo kazisvět nebo kazivoj.⁴⁷

V únoru 1637 zemřel císař Ferdinand II. a na říšský trůn nastoupil jeho syn Ferdinand III. Na císařské politice se toho moc nezměnilo a válka pokračovala dál. Nový císař se však na rozdíl od svého otce snažil volit prostředky své politiky opatrněji.⁴⁸ Na začátku roku 1637 se Bannérova armáda dostala až k Lipsku a po krátkém střetu u tohoto města ustoupila k Torgau. Toto město bylo pro Švédy strategickým bodem, neboť se u něj nacházel důležitý přechod přes Labe. Ve městě shromáždili zásoby a vybudovali opevnění. Gallas jim byl ale v patách s vojskem, které mělo více jak trojnásobnou převahu. Švédům za opevněním docházelo jídlo a kvůli nedostatečnému přísunu pošty a zejména peněz upadala i morálka. Bannér tedy v noci na 18. června nechal rozdat jednotkám okolo tří set tisíc litrů vína, zapálil město a zavelel k ústupu. Švédí postupovali na severovýchod a v patách jim byl Gallas se svou armádou. Dařilo se jim utíkat až do 27. června, kdy stanuli u města Gorzów Wielkopolski před císařskou armádou. Zde se projeví Bannérovy velké vojenské zkušenosti, když se mu podařilo zmást nepřítele, že táhne na východ, a přitom ustoupil na západ.⁴⁹

I když Bannérovi tato taktika vyšla, pořád to byl jen úhybný manévr. Švédové se najednou ocitli tam, kde před osmi lety začali. Bannérova armáda dosti prořídla a nedostávalo se jí jídla, střeliva ani výzbroje. Vůbec nejhorší byla otázka peněz. Armáda se navíc nacházela ve vyjedené a zbídačené oblasti a jejich opěrné body připomínaly spíše ruiny než pevnosti. Naštěstí pro švédskou stranu byla vyjedená země velkou nevýhodou i pro Gallase a jeho muže. Bannérovi muže tato skutečnost nakonec zachránila, protože velká Gallasova armáda musela z vyjedených Pomořan odtáhnout pryč a usadit se v lepší oblasti pro zásobování jednotek. Tou byly pro vojsko břehy Labe.⁵⁰

⁴⁶ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 144–146.

⁴⁷ THILLE, Josef a Ferdinand ČENSKÝ. *K dějinám třicetileté války od r. 1621 do r. 1648*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1879. s. 53–54.

⁴⁸ POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a český národ*. s. 183–184.

⁴⁹ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 147–155.

⁵⁰ Tamtéž. s. 155–173.

Bannérovo zbídačené vojsko tábořilo na březích Baltského moře. V téhle chvíli se ukázaly výhody zmiňované spojenecké dohody s Francií. Na jaře roku 1638 začaly do Pomořan proudem téct francouzské peníze. První finanční injekcí bylo 180 000 tolarů, díky kterým se Bannér už nemusel obávat žádných dezercí nebo vzpoury. Švédské vojsko bylo tedy konečně ošaceno, vyzbrojeno, najedeno a doplněno o nové rekruty z Finska a Švédska. V této pozici se švédská armáda nacházela skoro celé léto. Gallas se svou armádou během léta vytáhl proti Švédům a znovu se dostal do zásobovací pasti. S příchodem podzimu roku 1638 vydal Bannér povel k postupu vojska a začal pronásledovat Gallase. Obě armády se rychle unavily a uvnitř začaly propukát různé nemoci a v některých případech i nepokoje. Po tomto pronásledování, jednotlivých nepokojích a dalších zásobovacích problémech, se Bannér stáhl s armádou zpátky k pobřeží opět na břeh Baltského moře. Švédí na této pozici vydrželi až do konce prosince 1638. Během této doby Bannér doplnil stav pokladny i armády a 31. prosince se vydal na jih.⁵¹

V lednu 1639 přešel na levý břeh Labe a zahájil rychlý pochod do Brunšvicka s armádou čítající 18 000 mužů. Když se blížili k Magdeburku, zjistili, že v okolí řádí nemoci, a hlavně už několikrát vzpomínaný nedostatek potravin. Protože Bannér potřeboval zajistit vojsku potravu, rozhodl se vydat směrem do Saska a Čech. Při postupu armáda obsadila město Erfurt a zamířila ke Cvikovu. Toto město bylo důležité díky horským přechodům na česko-saském pomezí. Poté, co se mu podařilo město dobýt, vyrazil k saské Kamenici, která se vzdala bez boje. Dále se Bannérův zrak upřel na město Freiberg, které se nacházelo na cestě do Drážďan a bylo pro Švédy lákavé i svými stříbrnými doly. Obléhání Freibergu začalo 13. března roku 1639 a město se vytrvale bránilo až do 30. března téhož roku, kdy bylo vyproštěno od švédského sevření saským sborem. Boj to byl krvavý a nelitostný, na švédské straně padlo několik vyšších důstojníků a na 900 mužů. Bannérovi nezbývalo nic jiného než ustoupit, protože se blížily císařské posily. Ostrílený švédský generál samozřejmě rychle zareagoval a povolal vojsko Lennarta Torstenssona nacházející se u Halberstadu a spojenou armádu hnal proti nepříteli. Bannérovy vynikající schopnosti generála se ukázaly nejdříve u saské Kamenice a poté i u Hohensteinu, kde rozprášil kurfiřtsko-císařské vojsko. Cesta do Čech byla tedy otevřena, ale Bannér se vydal zpět k obléhání Freibergu. Poté, co město deset dní marně obléhal, odtáhl k Pirně.⁵²

Když Bannér dorazil k Pirně, čekala tam na něj část švédského vojska, která už nějaký čas město obléhala. Pirna byla dobře opevněna, protože obyvatelé města zlepšovali tamní obranu

⁵¹ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 173–179.

⁵² FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 276–277.

už od Bannérova vpádu do Saska. Ve městě a ve zbytku Saska byla v menší či větší míře zastoupena obec českých exulantů. Situace exulantů byla taková, že když zemřel císař Ferdinand II., podala velká část emigrantů žádost nynějšímu císaři Ferdinandu III. o udělení milosti a zrušení konfiskační komise. Očekávali tedy po pražském míru návrat do vlasti a náboženskou svobodu. Poté, co zjistili, že ve Vídni zůstala nálada stejná jako za Ferdinanda II., se většina českých emigrantů přiklonila na švédskou stranu. Toto stanovisko se projevilo i v Pirně, když se české rodiny žijící v tomto městě odmítaly aktivně účastnit obrany města. Když švédští vojáci obsadili 3. května město, tak ho nemilosrdně vydrancovali a chovali se stejně jak k místním obyvatelům, tak i k českým exulantům.⁵³

Než se přesuneme do Čech, tak si musíme ujasnit, proč si vlastně švédský generál vybral tento směr. Důležitým důvodem zde bylo již několikrát zmiňované zásobování. Bannérova armáda se již několik let pohybovala od přístavů u Baltského moře směrem do říše. Musela za sebou nechávat jednotlivé oddíly, které udržovaly zásobovací koridory až k moři, protože země, kterou se pohybovaly, byla za ta léta velmi zpustošena válkou. Naopak České země poznamenané jen saským vpádem, od kterého uplynulo už 5 let, byly zdrojem peněz a všelijakého proviantu. Dalším důvodem byla ustupující Gallasova armáda, kterou Bannér potřeboval zničit, než doplní své stavy a stane se pro něj větší hrozbou.⁵⁴

Důležité také bylo uškodit co nejvíce císaři a vést válku přímo na jeho území. Císařská strana by tím ztratila zásoby pro armádu, dále by nemohla z obsazených měst vybírat peníze a rekruty pro vojsko. Válka škodí úrodě, obchodu, výrobě a spouště dalšími oblastem. Plánem bylo zatlačit císaře do nevýhodné pozice při jednání o míru, aby z toho švédská strana výtěžila maximum.⁵⁵

⁵³ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 277–278.

⁵⁴ SATURKA, Jan. *Švédové v Čechách za třicetileté války: Banerovo tažení do Čech v roce 1639*. Bakalářská práce: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. Praha 2010. s. 25.

⁵⁵ Tamtéž. s. 26.

Vpád švédského vojska roku 1639 do Čech

V době, kdy byl Freiberg a Pirna v obležení, vyslal Bannér předvoj do Čech, aby zajistil důležité strategické body na Labi. Předpokládám, že se chtěl vyhnout dalším zásobovacím problémům, které se s ním vlekly po velkou část tažení v Německu, proto vyslal některé vojenské oddíly napřed, aby mu vybudovaly opěrné body a zásobovací trasy na severu Čech. Tyto jednotky byly rozděleny do tří skupin pod vedením Karla Gustava Wrangela, Adama Pfuela a Torstena Stalhansse.⁵⁶ Druhý zmiňovaný, tedy generálmajor Adam von Pfuel, bude později důležitou postavou při drancování Chrudimského kraje. Patřil do starého pruského rodu von Pfuel a byl vychován na švédském královském dvoře.⁵⁷ Tento švédský vojevůdce byl dokonce švagrem Johana Bannéra, byl známý svou brutalitou a bezohledností. Dokonce se sám vychloubal, že vypálil 800 městeček a vesnic.⁵⁸ Generál Bannér si ho natolik oblíbil, že mu před smrtí svěřil velení nad armádou. Adam von Pfuel nakonec odešel ze služeb Švédska do Dánska, kde ho král jmenoval válečným radou a generálním válečným komisařem.⁵⁹

Švédské jednotky vtrhly do Čech 23. dubna. Již dalšího dne první skupina pod vedením generálmajora Adam von Pfuel oblehla Děčín. Během obléhání tohoto města se další skupiny švédského vojska vydaly k Ústí nad Labem a k Litoměřicím. Děčín se vzdal 27. dubna díky velké převaze Švédů a nedostatku střeliva na obranu.⁶⁰ Když se 28. dubna dostala švédská skupina pod vedením Torstena Stalhansse k Litoměřicím, tak se město vzdalo bez boje. Po obsazení se do města vrátili i někteří čeští emigranti. Za zmínku stojí hlavně protestantský pastor Mikuláš Bazilius Kuper, kterému Švédi svěřili duchovní správu. Z tohoto kroku jasně vyplývá, že Švédi počítali s dlouhodobým držením města.⁶¹ V těchto začátcích tažení se z Litoměřic stala hlavní švédská základna a hlavní skladiště. Do města se sváželo zrekvirované obilí, mlela a uskladňovala se zde mouka pro celou armádu.⁶² Poslední skupina švédského předvoje pod vedením Karla Gustava Wrangela se dostala k Ústí nad Labem 28. dubna a město se téhož dne vzdalo. Po těchto vítězstvích se skupiny zdržely dalších postupů a vyčkávaly na příchod hlavní armády vedené Johanem Bannérem, která se zdržela obléháním Freiberga

⁵⁶ FUKALA, Radek. *Sen o odplatě*. s. 277–279.

⁵⁷ RIEGER, František Ladisav a Jakub MALÝ, ed. *Slovník naučný*. 6. Praha: I.L. Kobra, 1867. s. 330.

⁵⁸ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 187.

⁵⁹ ERSCH, Johann Samuel und Johann Gottfried GRUBER. *Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste*. Leipzig: J. f. Gleditsch, 1846. s. 319.

⁶⁰ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 187–188.

⁶¹ SMETANA, Jan, TOMAS, Jindřich, BENEŠOVÁ, Miroslava, KOTYZA, Oldřich. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice: Město Litoměřice, 1997. s. 204.

⁶² ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Litoměřice*. Praha: Odeon, 1982. s. 74.

a Pirny kvůli problémům se zásobováním. Díky těmto zdržením získala císařská strana nějaký čas navíc na přípravu obrany země.⁶³

S obranou země se samozřejmě nezačalo až během tohoto Bannérova zdržení. Potvrzuje to i postupné přesouvání Gallasova hlavního štábu do Čech. Na konci roku 1638 byl hlavní štáb ve slezské Zaháni a v lednu 1639 ho přesunul do Hradce Králové a nejpozději začátkem dubna⁶⁴ do Prahy.⁶⁵ Během začátku ledna 1639 lze zjistit z množství dopisů uložených ve fondu militare Národního archivu informace o přesunu vojsk do zimních kvartýrů v Čechách a během několika následujících měsíců další důležité informace o rozkazech na obranu země. První podstatnou informací uvedenou v dopise císaře českým místodržícím je, že co nejdříve dorazí pluky do zimních kvartýrů a je tedy potřeba se postarat o prostředky k jejich zásobování. Dále v dopise uvádí, ať 50 000 zlatých, které mají být vyplaceny kardinálu Harrachovi, použijí pro vojenské účely a necht' vydají kardinálovi pojistku na brzké vyplacení této sumy.⁶⁶ Z dalších dopisů je vidět, že takto velkou částku peněz nechtěl kardinál poskytnout, proto císař poručil nejvyššímu pražskému purkrabímu Jaroslavovi Bořitovi z Martinic a nejvyššímu zemskému hofmistru Fridrichovi z Talamberka, aby se k němu odebrali a vynaložili veškeré úsilí k zapůjčení této částky a vážně ho ujistili o splacení z nejbližších kontribucí.⁶⁷ Kardinál nakonec souhlasil s vyplacením 40 000 zlatých s podmínkou, že mu budou určitě vráceny.⁶⁸

Vybírání kontribucí pro toto kvartýrování armády už od začátku nevypadalo jako lehký úkol. Čeští místodržící psali nejvyšším daňovým výběřčím, ať okamžitě vyzvou všechny obyvatele, kteří ještě neodvedli kontribuce, aby tak ihned učinili pod pohrůžkou exekuce.⁶⁹ Na shánění prostředků pro zimní kvartýry vojska a jejich následnou organizaci byli ustanoveni komisaři Jindřich Volf Berka z Dubé, Jiří Vilém Michna z Vacinova, Václav Vratislav z Mitrovic a Oldřich Sezima Karel Skuhrovský ze Skuhrova.⁷⁰ Z nich první jmenovaný hrabě Berka je pro tuto práci důležitý, protože se stal císařským inspektorem a vojenským komisařem pro Chrudimský kraj.⁷¹ Vratislav z Mitrovic měl stejnou funkci pro Boleslavský kraj, dále byl

⁶³ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 187–188.

⁶⁴ Tamtéž. s. 201.

⁶⁵ Tamtéž. s. 189.

⁶⁶ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 9.1.1639. in: LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války: regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. 5 (1636–1639)*. Praha: Naše vojsko, 1954. s. 194 (dále jen LÍVA. 5.).

⁶⁷ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 19.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 196.

⁶⁸ Dopis českých místodržících Ferdinandu III. z 29.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 198.

⁶⁹ Dopis českých místodržících nejvyšším berníkům z 14.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 195.

⁷⁰ Dopis českých místodržících Jindřichu Volfovi Berkovi, Jiřímu Vilémovi Michnovi a Václavovi, Vratislavovi a Oldřichovi Skuhrovskému z 14.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 195.

⁷¹ Státní okresní archiv Chrudim, Archiv města Chrudim, kar. 3, inv. č. 68.

hejtmanem Starého a Nového Města pražského a mustřkomisařem obyvatel tří pražských měst.⁷² Oldřich Skuhrovský měl funkce císařského rady, vrchního proviantmistra v Království českém, správce kontribuční pokladny a hejtmana Kouřimského kraje.⁷³ Jiří Vilém Michna byl apelační rada a vrchní hejtman všech královských panství v Čechách.⁷⁴

Poslední zmiňovaný byl vyslán na sraz všech podřízených regimentů hraběti Gallasovi do Gubína (dnes ležící asi 100 km severně na pomezí Německa a Polska), aby s hrabětem prodebatoval vše, co bude potřeba zařídit pro následné kvartýrování vojáků v Čechách.⁷⁵ Z těchto řad bylo do Království českého usazeno 6 pluků, které následně rozřadili do jednotlivých krajů. Do Boleslavského kraje byl přiřazen pluk, kterému velel markrabě Savoia Millesimo Francesco de Grane del Caretto o síle 800 mužů, a druhý pluk o stejné síle pod vedením markraběte Alexandra Borriho. Do Chrudimského kraje byly taktéž přiřazeny dva pluky v menší početní síle, a to 1 300 mužů. Jednomu velel Jan Kryštof Puchheim a druhému generálvachmistr princ Eduard de Braganza. V Kladsku se usadil pluk, kterému velel hrabě Albrecht Bruay o síle 700 mužů. Nakonec do Královéhradeckého kraje byl vsazen pluk 600 mužů pod vedením hraběte Waltera Lesliho a dokonce Gallasův generální štáb.⁷⁶ Měsíční náklady na chod generálního štábu čítaly necelých 10 000 zlatých.⁷⁷

Na pomoc do českých zemí bylo vysláno též 9 kompanií Lambrechta z Meitteru. Tyto jednotky vyslal do Čech saský kurfiřt, ale bez vědomí hejtmanů nebo českých místodržících. Usadily se kolem Ústí nad Labem, kde si velitel rozdělil kvartýry podle své vůle. Litoměřický kraj byl podle slov jeho hejtmana nanejvýše zruinovaný a usazení těchto vojáků tedy představovalo velké břemeno.⁷⁸ Nakonec byly tyto jednotky převeleny na Cheb a odtud měly dále pokračovat k Hatzfeldově armádě, se kterou se měly spojit.⁷⁹ Další posilu představoval jeden dragounský pluk, který byl přidělen do Čáslavského kraje.⁸⁰ V českých zemích začalo relativně rychle přibývat velké množství vojáků nad rámec zásobovacích možností země, proto čeští místodržící zaslali v dopise císaři žádost: „Císař, nechť se smiluje nad ubohou zemí a nevkládá sem již další lid.“⁸¹ Do Čech dále proudily vojenské jednotky, tentokrát ale stahující se zbytky oddílů barona

⁷² LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války. 5 (1636–1639)*. s. 391.

⁷³ Tamtéž. s. 389.

⁷⁴ Tamtéž. s. 385.

⁷⁵ Dopis českých místodržících hraběti Gallasovi z 18.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 196.

⁷⁶ Dopis Skuhrovského českým místodržícím z 31.1.1639. in: LÍVA. 5. s. 199.

⁷⁷ Popis generálního štábu z 4.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 199–200.

⁷⁸ Dopis hejtmanů Litoměřického kraje českým místodržícím z 23.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 205.

⁷⁹ Dopis českých místodržících Ferdinandovi III. z 23.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 205.

⁸⁰ Dopis Jindřicha Berky českým místodržícím z 28.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 207.

⁸¹ Dopis českých místodržících Ferdinandovi III z 23.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 205–206.

Jana Wolfa Salise, které utrpěly porážku u Plavna. Uchýlily se na kynžvartské panství do tepelského kláštera a k Chodové Plané v síle 2 000 mužů s 1 200 koňmi.⁸² Salisovy jednotky byly z císařova nařízení nakonec umístěny do Chebu a Lokte.⁸³

Na začátku března se do Čech dostávaly zprávy o přibližujících se švédských oddílech k hranicím. Císař pak poručil generálu hraběti Matyáši Gallasovi, aby co nejrychleji soustředil všechny své vojáky usazené v Čechách, Slezsku, Lužici a Franksu do Chebu, Lokte, Plzně, Žatce, Chomutova, Mostu a Litoměřic, popřípadě i do Prahy, a se zbytkem táhnul na nepřítele. Dále byli Gallasovi na pomoc vysláni nejvyšší komisař Mikuláš ze Schönfeldtu, generál komisař hrabě Werner Tilly, nejvyšší purkrabí hrabě Jaroslav Bořita z Martinic a polní maršál hrabě Rudolf Colloredo.⁸⁴ Podle seznamu císařských vojsk v Chebu, Lokti a Kynšperku z 31. března 1639 bylo na obranu před švédským vpádem nasazeno kolem 10 000 vojáků.⁸⁵

V průběhu března se císařská strana snažila co nejvíce zajistit hraniční přechody do Čech a města ležící blízko nich. Na zajištění všech přechodů ale nebylo dostatek naverbovaných žoldáků, a tak přišel rozkaz, aby se po Loketském, Plzeňském, Žateckém a Litoměřickém kraji dali vyhledat zdraví a bojeschopní lidé, kteří by vedle císařských vojsk tyto pozice obsadili.⁸⁶ Na obranyschopnost těchto přechodů vyslali čeští místodržící nejvyššího Jeronýma de Clara.⁸⁷ Dalším krokem na posílení císařských vojsk bylo poučení se z nepřítelovy taktiky silné jízdy, a tak nechal Ferdinand III. vydat rozkaz na zakoupení 4 000 koní pro jezdce a jejich znovuvybrojení. Tento rozkaz měl za úkol vykonat hrabě Jindřich Šlik z Pasouna.⁸⁸

Během března a dubna roku 1639 většina císařských jednotek táhla do Čech. Celkový stav císařské armády ale nebyl moc dobrý, a tak se začalo všude, kde to bylo možné, najímat žoldnéřské vojsko. Například bývalý saský plukovník Lorenz von Hofkirchen byl v lednu vyslán na verbování vojáků do Chorvatska. Nezůstalo jen u toho, dalšími najatými vojáky byli uherští husaři, které přivedli Štěpán Palfi a Emerich Bercesenyi. Tato posila však dorazila do Čech až v polovině června 1639.⁸⁹

Hrabě Matyáš Gallas se svou hlavní armádou nevyrazil proti přibližujícím se švédským silám, ale zůstal v Praze, kterou opevňoval a připravoval na útok. Zřídil velký opevněný tábor na

⁸² Dopis hejtmanů Plzeňského kraje českým místodržícím z 6.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 214.

⁸³ Dopis Českých místodržících hejtmanům Loketského kraje z 30.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 247.

⁸⁴ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 11.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 221–222.

⁸⁵ Dopis Wambolta českým místodržícím, seznam císařských útvarů z 31.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 248–249.

⁸⁶ Dopis českých místodržících hejtmanům Loketského kraje z 22.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 234.

⁸⁷ Dopis českých místodržících hejtmanům všech zmíněných krajů z 22.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 234.

⁸⁸ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 23.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 235.

⁸⁹ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 189–190.

Bílé hoře. Hned, jak se císař dozvěděl, že Gallas zůstává v Praze, poručil, aby se rychle z porýnského bojiště do Čech stáhly Hatzfeldova a Piccolominiho vojska. Tato vojska čítala něco přes 11 000 vojáků. Bohužel pro císařskou stranu se tato vojska nacházela příliš daleko od Českého království. V době, kdy Švédové obsadili Litoměřice, tedy 28. dubna 1639, byla většina císařského vojska stažena do Prahy a jejího okolí, a proto měl Bannér relativně volnou ruku při vpádu do Čech.⁹⁰ Z těchto informací se dá usuzovat, že i když byli vojáci rozřazeni do zimních kvartýrů, tak do nich většinou nenastoupili. Hrabě Gallas je stáhl s sebou do Prahy a na Bílou horu a podle příkazu⁹¹ Ferdinanda III. se měli soustředit na severovýchodní hranici Čech.

První hlavní vojenskou základnu si švédský generál Bannér vybudoval v Litoměřicích, kde se spojil s předvojem během první poloviny května. Po příchodu do Litoměřic se zde na nejméně 10 dní usadil, budoval si zázemí a hlavně rozesílal jednotky do okolí ve snaze získat co nejvíce zásob pro své vojsko. Odtud Švédové plenili města hlavně podél Ohře až k Lounům, následně pobořili Rakovník, Most a Chomutov.⁹² Při vstupu armády do Čech nechal generál vydat manifest, že přichází na pomoc Českému království před papežským útlakem.⁹³ Bannér si nejspíše představoval, že díky tomuto prohlášení čeští protestanti, kterých bylo v Čechách hodně, budou hojně přebíhat na jeho stranu a pomůžou mu s obsazením Čech. Lidé v českých zemích ale neměli chuť přebíhat na švédskou stranu, pravděpodobně kvůli strachu z následného trestu. V některých částech Čech se lidé přece jenom začali bouřit, ale byly to jen malé lokální vzpoury, ke kterým došlo hlavně v Čáslavském kraji. Větší úspěch než vzpoury mělo verbování švédských verbířů. Kvůli tíze války měly nižší vrstvy obyvatelstva potíže se získáváním obživy, a tak se nechávaly naverbovat do švédské armády.⁹⁴

Spolu s manifestem Bannér vydal rozkaz, aby se jednotky nedopouštěly loupeživých výjezdů do okolí. Byla to snaha, jak dokázat lidu pravdivost svého manifestu. Porušení nařízení mělo být tvrdě trestáno a týkalo se jak jednotlivých vojáků, tak i jejich vedoucích důstojníků. Nezůstalo jen u zákazu loupení, Švédové postupně ve městech i vesnicích vyháněli katolické kněze a nahrazovali je protestantskými. I když Bannér vydal rozkaz o zákazu rabování, tak po

⁹⁰ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 199–201.

⁹¹ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 11.3.1639. in: LÍVA. 5. s. 221–222.

⁹² REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 201–202.

⁹³ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta.* s. 184.

⁹⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana. KAŠE, Jiří. MIKULEC, Jiří. VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české, svazek VIII. 1618–1683.* s.140–141.

nějakém čase rozkaz ztratil smysl. Docházely totiž nejen zásoby, ale i peníze, a válka si na sebe musela vydělat, proto se v loupeživých nájezdech muselo pokračovat.⁹⁵

Od Litoměřic se Bannér s hlavní částí svého vojska vydal na Mělník. Další část vojska se vydala do Žateckého kraje kvůli doplnění zásob a jiná byla vyslána na rabování do jižních Čech. Švédské jednotky přepadávaly každého, koho na cestě potkaly. Největší zájem měly o kupce jedoucí do Lineckého trhu nebo z něho. Během těchto loupežných jízd nebylo bezpečno na žádné cestě. Ve Vídni panoval dokonce strach, aby se Švédi nedostali přes Zlatou Prachatickou stezku až do Rakous. Strach byl tak velký, že si všichni ve Vídni museli opatřit zásoby na šest měsíců, kdo tak neučinil, měl město opustit.⁹⁶

Ještě před útokem na Mělník, tedy někdy na přelomu dubna a května, se srazil menší švédský oddíl s císařským chorvatským oddílem, právě nedaleko města. Početně slabší Švédové byli poraženi, několik desítek pobito a další zajati. To byla ale jen malá šarvátka, skutečná bitva přišla až 8. května, když od Litoměřic přibližující se švédské síly pod vedením generála Stalhanse dorazily k městu. Není známo, kolik město bránilo vojáků, ale je jisté, že městské opevnění bylo dosti opotřebované a nedokázalo Švédy dlouho udržet. Město kapitulovalo 9. května a začalo jeho drancování. Domy, kostel, děkanství, škola, vinice, špitál, městské věže – to vše bylo vydrancováno. Z města se stala švédská základna a nevedly se zde obchody, živnosti a nepořádaly se trhy.⁹⁷

Důležitá základna, od které švédská armáda prováděla svoje vojenské operace v Čechách, byla na zámku v Brandýse nad Labem a v přilehlé Staré Boleslavi. Tam byl postaven velký opevněný vojenský tábor. Do Brandýsa přitáhl 24. dubna 1639 císařský generál Lorenz von Hofkirchen s tisícovkou jezdců, aby bránil strategicky důležitý přechod přes Labe. Další vojenská podpora přišla 23. května, kdy bylo na zámek posláno 200 mušketýrů. Bohužel, k obyvatelům se Hofkirchen a jeho muži nechovali o nic lépe než později švédská armáda.⁹⁸ Bannér se nebezpečně přibližoval severem Čech a od Mělníka dobyl 27. května Starou Boleslav, ze které generál Hofkirchen narychlo ustoupil. Švédský generál sice obsadil Starou Boleslav, ale stále se nemohl dostat přes Labe, protože most u Brandýsa byl v rukou císařských vojsk. Bannér tedy musel najít jinou cestu přes řeku. Touto jinou cestou se pro Švédy stal brod

⁹⁵ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 203–204.

⁹⁶ Tamtéž. s. 205–206.

⁹⁷ KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648.* České Budějovice: VEDUTA, 2008. s. 162–164.

⁹⁸ PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství i okres. 3. V Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi: Oblastní muzeum Praha-východ,* 2010. s. 348.

u Kostelce nad Labem, který jim ukázal místní sedlák. Císařská armáda se tomuto kroku samozřejmě snažila zabránit, a tak se vydala z města vstříc armádě švédské. To ale nestihla a přebroděním Labe proběhla bitva u Lobkovic.⁹⁹ Císařské vojsko bylo na hlavu poraženo a generál Hofkirchen, generál Montecucculi a několik důstojníků padlo do švédského zajetí.¹⁰⁰

Lorenz von Hofkirchen byl rakouským protestantským exulantem, následně také saským plukovníkem a po dobytí Prahy v době švédské války se stal městským velitelem. Dokonce v předcházejících etapách války bojoval na straně Švédů. V roce 1636 dostal císařskou milost a roku 1638 vstoupil do císařských řad. Po prohrané bitvě u Lobkovic byl tři roky ve švédském zajetí.¹⁰¹ Druhým zajatým se stal italský generál hrabě Raimondo Montecuccoli, který sloužil od roku 1625 v císařských řadách a do bitvy u Lobkovic získal mnoho zkušeností a zranění mnohých bitvách. Ve švédském zajetí zůstal dva a půl roku.¹⁰² Bannér měl tedy cestu k Praze volnou a dal se se svými muži na pochod.

Další postup švédské armády vedl tedy ku Praze. Již 29. května je zaznamenala císařská vojska u návrší za Bubenčí. Dalšího dne se Bannér se svou armádou čítající několik tisíc vojáků a 60 děl rozložil kolem Žižkova a Vyšehradu, odkud střílel na novoměstské hradby. Poté, co obdržel zprávu o přibližujících se císařských posilách polního maršála Melichora Hatzfelda, která se nakonec ukázala jako mylná, odtáhl dobývat Brandýs.¹⁰³ Zámek v Brandýse se švédskými silám vzdal 2. června, samotné město bylo vyloupeno a velká část zbořena. Jak už jsem zde zmiňoval, tak hlavní švédský stan se nacházel na zámku v Brandýse a vojenský tábor v přilehlé Boleslavi. Hlavní základna musela být dobře opevněna proti možným útokům císařských vojsk a kvůli podpoře vlastních sil, a tak se vše začalo připravovat. Velmi důležitý je i fakt, že Brandýs a další města obsazená Švédy na sever byla Bannérovou ústupovou cestou z Čech. Zbourala se spousta domů na předměstí a z jejich zdiva se vybudovaly násypy, na nichž byla rozestavěna děla, dále se upravovaly příkopy a ze splaveného dřeva postavili budovy pro vojáky. Ze Staré Boleslavi se tak stal velký opevněný tábor pro šest švédských pluků. Také zámek musel projít úpravami. Zbořily se hradby, kamenná pavlač a spousta dalších staveb

⁹⁹ Tady mi časový rámeček nedává moc smysl. Prášek ve své knize (Brandejs nad Labem: město, panství i okres) píše, že 29. května přebrodil Bannér Labe a následně proběhla bitva u Lobkovic, ale ze zprávy Šlika a Gallase pro císaře jasně vyplývá, že Bannér se svými muži stál 29. května v 9 hodin ráno na návrší za Bubenčem. Není fyzicky možné za 9 hodin přebrodit řeku, vyhrát bitvu a s několika tisíci muži a 60 děly domaširovat od Kostelce až k Bubenčí. Rezek ve své knize (Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.) uvádí, že se data o těchto událostech u několika historiků neshodují.

¹⁰⁰ PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem*. 2. s. 8–9.

¹⁰¹ SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Die kaiserlichen Generale 1618–1655.: Ein biographisches Lexikon*. Wien: Österreichische Staatsarchiv, 2022. s. 226–227.

¹⁰² Tamtéž. s. 335–336.

¹⁰³ Dopis českých místodržících Ferdinandovi III. z 1.6.1639. in: LÍVA. 5. s. 292.

v okolí zámku a ze zdíva se postavil bastion, který špičkou směřoval ku Praze. Vybudovaly se další násypy a rozmístila se na ně děla. Dále bylo na ochranu mostu vybudováno velké opevnění. Takto byl zřízen hlavní styčný bod švédské armády v Čechách, z kterého Bannér podnikl výpady i do východních Čech.¹⁰⁴

Od hlavní Brandýské základny se švédská armáda rozdělila do několika skupin. První se vydala na Pardubice (o tomto se zmiňuji v pozdější části práce), další část se odebrala přes Český Brod a Kouřim dále na jih Čech.¹⁰⁵ Český Brod armáda zničila do takové míry, že na jeho místě zbyl pouze kostel a město zůstalo neobydleno až do roku 1648. V Kouřimi se Švédům povedlo ukořistit jen koně, protože zásoby z města stihli odvést císařští vojáci.¹⁰⁶

Třetí část švédské armády se vydala po Labi na Nymburk, Poděbrady, Kolín a Čáslav. V Nymburce se od dubna k obraně nacházela vojenská posádka, tvořená plukem markýze Franceska Caretta de Grana. Město Nymburk zvládla švédská armáda dobýt se dvěma jízdními pluky, a to 9. června 1639. Nymburk zůstal obsazen 33 týdnů a v lednu 1640 do něj Bannér dokonce přenesl i svůj hlavní stan, který se zde ale dlouho neohřál, protože už 30. ledna z města vojáci ustoupili.¹⁰⁷ Někdy v blízké době po dobytí Nymburka padlo Švédům do rukou i nedaleké město Poděbrady.¹⁰⁸ Útok na Poděbrady vedl švédský generálmajor Adam Pfuel. Jako první padl zámek s císařskou rezidencí a poté i město. Poděbrady byly pod švédskou správou tři čtvrtiny roku. Škody způsobené tímto útokem a následným hospodařením Švédů ve městě se za rok 1639 vyšplhaly na částku lehce přesahující 37 000 zlatých.¹⁰⁹ Právě z Poděbrad se do východních Čech podnikalo hodně výpadů a přivážela se sem nejen kořist z dobytých nebo vydrancovaných měst, ale i zajatci, kterých nebylo málo.

Nedaleko Poděbrad po proudu Labe se nacházelo další město, které chtěli Švédové včlenit do své soustavy opěrných bodů. Tím městem byl Kolín nad Labem, ke kterému postupovali od Poděbrad a 3. července ho bez větších obtíží obsadili. Důležitou informací z této doby je dosazení evangelického kněze Matěje Granea Střebnického, který byl jako jeden z kněží vypuzen v roce 1622 z Čech. Z tohoto kroku můžeme vyvodit, že Švédové předpokládali dlouhé setrvání ve městě. Městské funkcionáře, až na jednu výjimku, nechali ve svých funkcích

¹⁰⁴ PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem*. 2. s. 9–13.

¹⁰⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české, svazek VIII. 1618–1683*. s. 140–141.

¹⁰⁶ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 210–211.

¹⁰⁷ ĎURČANSKÝ, Marek. *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*. Nymburk: Vega-L, 2012. s. 50.

¹⁰⁸ Přesné datum se mi nepodařilo dohledat. Dle mého názoru musel být útok veden buď stejnou skupinou po dobytí Nymburka, nebo současně v rozdělených skupinách.

¹⁰⁹ ŠMILAUEROVÁ, Eva. *Poděbrady v proměnách staletí*. Praha: Scriptorium, 2001. s. 91–92.

a poručili jim, aby pro ně sháněli proviant a peníze. Město takto zůstalo ve švédském držení následujících šest měsíců, během kterých se z města stala švédská základna, z níž vyjížděli drancovat okolí.¹¹⁰ Další švédský postup vedl na Čáslav, tam dorazili 20. července 1639 před svítáním. Město padlo téhož dne a Švédové začali drancovat a krást. Odvezli s sebou mnoho koní, krav, ovcí a různé věci, které ve městě našli.¹¹¹

Čtvrtá část švédské armády se vydala do Mladoboleslavska. Švédové dobyli Mladou Boleslav 30. července a stejně jako v Kolíně zde byl dosazen protestantský farář. V Mladé Boleslavi se Švédové usídlili a z ní podnikali loupeživé nájezdy do okolí od Trutnova až po Mělník. Nejvíce trpělo dobrovické panství. Všude, kde Švédové byli, tam plenili a brali zásoby. Tam, kde neplenili, brali výkupné. Dále armáda zabírala města Nový Bydžov, Jičín, Veliš, Kopidlno a Chlumeck nad Cidlinou. Poslední zmiňované město se pro Švédové stalo důležitým opěrným bodem.¹¹²

Pátá část armády se vydala do Královéhradeckého kraje. Byla to důležitá část švédské výpravy, protože tento kraj se bránil katolické reformaci nejvíce. Dne 9. června Švédové dobyli Polici nad Metují. Další místa, která Švédové vydrancovali, byla například panství Žampach a Plotiště. Švédové se 12. července zmocnili Smiřic a Opočna, odkud vyrazili směrem na Nové Město nad Metují. Po obsazení Nového Města postupovala švédská armáda do Náchoda. Odtud odjely jednotky s nepořízenou, jelikož neměly dost prostředků na jeho dobytí. Z Hradce Králové a Opočna Švédové kontrolovali svoje loupeživé výjezdy po okolí. Další nájezdy byly do Žacléře a Trutnova. Žacléř Švédové vypálili, ale Trutnov, díky blízko ležícím císařským posádkám, byl dobře chráněn a odolal.¹¹³

V srpnu vpadli Švédové do Policka a Broumova. S těmito nájezdy pomáhaly další švédské jednotky, které byly ve Slezsku a Lužici, jimž velel Lennart Torstenson. Jednotky vybraly velké výpalné z měst jako Budišín, Kameneč, Lubno, Žitava nebo Zhořelec. Po vybrání výpalného z této oblasti se Švédové vydali vydrancovat Frýdlant. Dále se obrátili k Liberci, který skoro celý vypálili. Z Liberce se přesunuli do Lužice a odtud do Slezska. Dobyli Lemberk, Hirschberk a Landshut. Od Landshuta zajížděli do Čech, kde z Hradeckého kraje vyjížděli pustošit Kladsko. U Pačkova byli odrazeni a přes Landeck a Bystřici se vrátili zpátky do Čech. Dále se

¹¹⁰ VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín: J. L. Bayer, 1888. s. 147–148.

¹¹¹ SEDLÁČEK, August. *Děje města Čáslavě*. V Praze: Nákladem Obč. záložny Čáslavské, 1874. s. 212.

¹¹² REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 212–213.

¹¹³ Tamtéž. s. 213–216.

přesunuli do Slezska, kde obsadili Bytom a usadili se zde. Jako další dobyli Švédové Neumarkt a tamní císařské jednotky se přidaly na jejich stranu.¹¹⁴

Na začátku září se Bannér nacházel v okolí Litoměřic. Jedna z částí švédské armády bojovala v okolí Prahy, další se 25. října přesunula do okolí Rakovníka. Výpalné, které chtěli Švédové od Rakovníka, stanovili na 6 000 dukátů. Tato suma byla nakonec zmenšena na 4 000 dukátů. Ani tuto zmenšenou částku se nepodařilo vybrat, a proto Švédové město obsadili a vydrancovali. V okolí Rakovníka jednotky plenily, stejně jako ve zbytku Čech. Nové Strašecí vypálily tak, že zůstalo rok a půl neobydleno. Dále jednotky obsadily Slaný a od něj postupovaly do Velvar, které vypálily 30. října. Bannér se 29. října vydal na cestu k Plzni. Během této cesty pokračovala armáda v loupeživé válce, při níž vypálila klášter ve Zbraslavi a Mníšku. V hořovickém panství vojáci vyplenili 50 usedlostí, dále dobyli zbirožský zámek. Na cestě k Plzni vypalovala armáda prakticky všechny vesnice, které na cestě potkala. Když se Bannér ocitl u Plzně, tak ji dva dny bezúspěšně obléhal. Několik dalších oddílů pokračovalo v rabování okolí. Plundrovaly Žatecko a Klatovsko. Bannér se od Plzně rychle stahoval k Labské linii, kde měl vybudované základny v Litoměřicích, Mělníku a Brandýse. Na Plzeňsku, v Podbrdsku a Rakovnicku nechal Bannér rozestět jízdní oddíly, které zde měly rabovat.¹¹⁵

Hlavní část švédské armády se 5. listopadu nacházela u Brandýsa nad Labem a v Praze z toho vznikl strach, že se pokusí o obléhání hlavního města. Bannér neměl dostatečnou sílu na dobytí Prahy a z Brandýsa jen vysílal do okolí vojáky, kteří měli vymáhat kontribuce. Všem městům hrozil, že kdo nezplatí, dopadne stejně jako města a vesnice na Plzeňsku a Podbrdsku. Od hlavní části armády se odtrhlo několik oddílů. Jedna část směřovala do Lužice na obranu Budišína, další do Slezska a část na Moravu. Před vstupem na Moravu jim bránila zemská hotovost a studentská Olomoucká legie ležící u Jihlavy. Kvůli těmto jednotkám ustoupili zpět a o Moravu se nepokoušeli. Část jednotek zaútočila 19. listopadu přes Chotěboř a Habry na Golčův Jeníkov. Další část drancovala Ledčsko.¹¹⁶

Touto dobou se do Čech blížily císařské posily. Polní maršál Melchior Hatzfeld se dostal do Prahy na konci listopadu a druhý polní maršál Octavio Piccolomini na začátku prosince. Obě armády, které s vojevůdci přitáhly, zůstaly v západních Čechách. Hatzfeldova armáda na Plzeňsku a Piccolominiova na Klatovsku. Bannér mezitím soustřeďoval své síly v Litoměřicích

¹¹⁴ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 217–218.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 229–233.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 233–234.

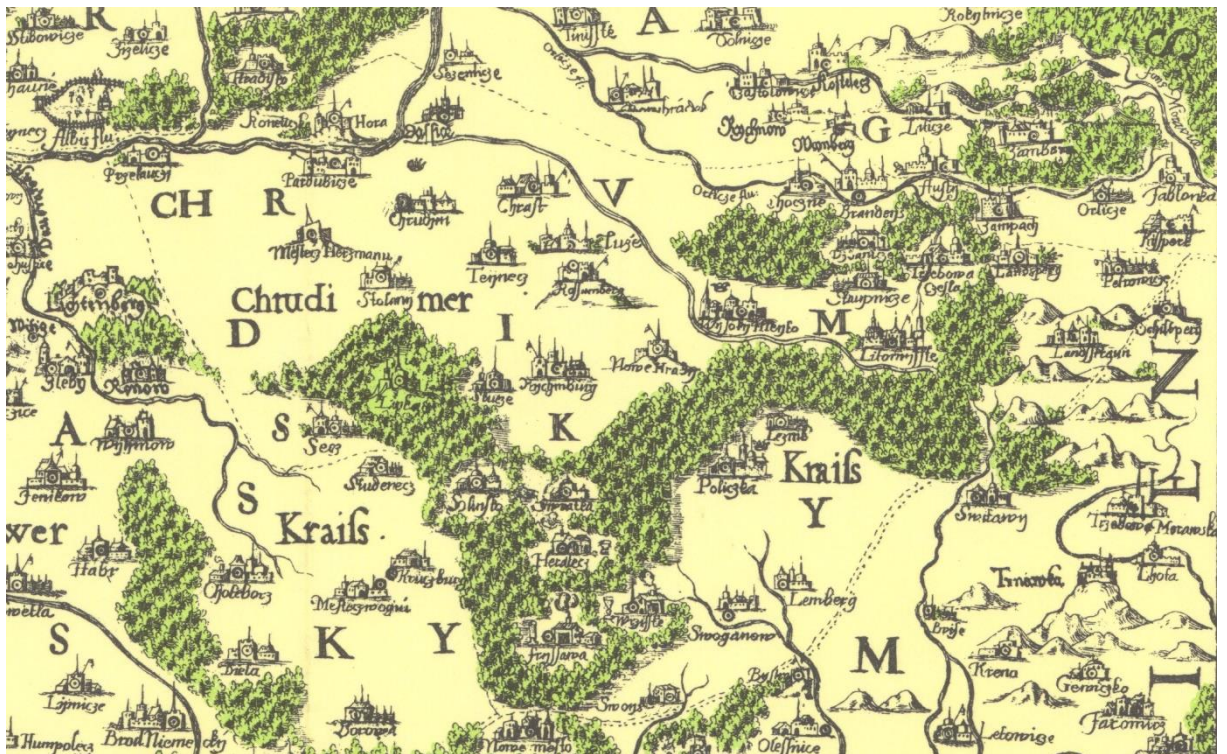
a oznamoval, že 15. prosince vytáhne proti císařským vojskům, ale žádná velká bitva neproběhla. Před koncem roku se v Praze scházelo nejvyšší císařské velení, které pracovalo na plánu vytlačení švédských vojsk z Čech.¹¹⁷

¹¹⁷ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 234–235.

Události roku 1639 ve východních Čechách

Popis Chrudimského kraje v době švédského vpádu

Chrudimský kraj se skládal ze 16 panství, 20 statků a 3 věnných měst. Největší část tohoto kraje zaujímal pardubické panství, které patřilo přímo císaři Ferdinandovi III. Toto panství bylo tvořeno 2 městy (Pardubice, Přelouč), 5 městečky (Bohdaneč, Týnec nad Labem, Sezemice, Dašice, Holice) a 125 vesnicemi. V panství se nacházelo 18 farních kostelů a 21 filiálních. Celková plocha orných rolí byla přes 67 000 strychů.¹¹⁸

Obrázek 1: Chrudimský kraj, Aretinova mapa Českého království

Vnější linii pardubického opevnění tvořila parkánová hradba a vodní příkop místy až 20 m široký. Vstupy do města zajišťovala na jihozápadě Zelená a na severovýchodě Bílá brána. Opevnění města i zámku tvořilo jeden celek a do zámku se tedy dalo dostat jen přes město.¹¹⁹ Necelých 20 km po proudu Labe se nachází město Přelouč. Opevnění města od 16. století tvořil sypaný zemní val s dřevěnou palisádou na vrcholu. Je možné, že v roce 1639 mělo město již kamenné hradby, jejichž pozůstatky byly odkryty v 60. letech 20. století, ale to je pouze spekulace. Každopádně město mělo dvě brány, západní Horskou a východní Pardubickou a dvě

¹¹⁸ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 271–274.

¹¹⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 5. Praha: Libri, 2002. s. 56.

fortny, jižní Benešovickou a severozápadní Semínskou.¹²⁰ Dalších 15 km po proudu Labe se nachází hraniční městečko pardubického panství, a to Týnec nad Labem, který je na opačném břehu řeky a od 14. století tu stála gotická tvrz.¹²¹

Přibližně 10 km jižně od Pardubic leží krajské město Chrudim, které, jakožto věnné město českých královen, náleželo císařovně Eleanoře.¹²² Město bylo od začátku 15. století opevněno dvojitým pásem hradeb s parkánem a půlkruhovými a kruhovými věžemi v rozestupech 15–20 m. Z města vedla Horní brána na východní straně a Dolní na západní.¹²³ K městu náleželo ještě 5 dalších vesnic, 1 kostel farní a 2 filiální.¹²⁴ Východně od města na cestě do Čáslavi se nachází Heřmanův Městec. Od poloviny 16. století zde stála tvrz a pravděpodobně v roce 1639 zde stál i zámek.¹²⁵ Dále na jih od Chrudimi se nacházela jen malá městečka jako Slatiňany, Chrast, Skuteč nebo Hlinsko.

Dalším větším městem Chrudimského kraje je Vysoké Mýto, které bylo stejně jako Chrudim věnným městem českých královen.¹²⁶ Město bylo již od začátku koncipováno jako opevněné. Hradby byly vybudovány z vrstevnaté opuky a opevnění tvořila hlavní hradební zeď s cimbuřím, 10 m vysoká a 2 m silná, která byla v nepravidelných rozestupech zesílena 25 poloválcovými, dovnitř otevřenými vysokými věžemi, převyšujícími hradbu o 3–4 m. V odstupu cca 11 m probíhala nižší parkánová zeď, před níž byl hluboký, na vnitřní straně obezděný příkop s valem. Fortifikaci doplňoval mlýnský potok, rameno řeky Loučné a Knířovský potok. Do města vedly 3 brány a od severu i fortna.¹²⁷ Dále k městu náleželo 11 vesnic, 2 farní kostely a 1 filiální.¹²⁸ Severovýchodně, vzdušnou čarou asi 10 km, od města se nacházela Choceň. Městečko mělo tou dobou asi 100 domů a nacházel se zde důležitý přechod přes řeku Tichou Orlici, jehož levý břeh střežil zámek.¹²⁹

Jihovýchodně od Vysokého Mýta se rozprostíralo litomyšlské panství, které tou dobou vlastnila Frebonie Eusebie z Pernštejna. Panství se skládalo z 1 města, 52 vesnic, 7 farních kostelů a 8 filiálních.¹³⁰ Srdcem panství bylo samozřejmě město Litomyšl, které mělo hradby již ve

¹²⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 6. Praha: Libri, 2004. s. 119.

¹²¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 7. Praha: Libri, 2008. s. 776.

¹²² DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 295.

¹²³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. Praha: Libri, 2000. s. 475.

¹²⁴ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 296

¹²⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. s. 69.

¹²⁶ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 297.

¹²⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 8. Praha: Libri, 2011. s. 472–473.

¹²⁸ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 297.

¹²⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. s. 421.

¹³⁰ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 284–286.

14. století. Hradba byla jednoduchá, bez parkánové zdi, stavěná z pravidelně kladeného lomového kamene. Z města vedla Dolní a Horní brána a jedna fortna.¹³¹ Necelých 20 km od Litomyšle se nacházelo královské město Polička, které stejně jako Chrudim a Vysoké Mýto bylo věnné město českých královen. K městu náleželo 14 vesnic, 1 farní kostel a 4 filiální.¹³² Polička byla od 13. století opevněna 1 m vysokým a 4 m širokým valem s palisádou a příkopem. Ve 14. století začala stavba kamenných hradeb. Nejprve byla ve vzdálenosti 9 m za valem postavena hlavní hradba, pak následovala výstavba hradby parkánové na koruně valu. Současně s hradbami byly vybudovány 4 městské brány. Systém opevnění se skládal z hlavní hradby, parkánové zdi, příkopu a valu. Hlavní hradba byla až 2,5 m silná a 10 m vysoká, zakončená cimbuřím s ochozem ve výši 8 m, zesílená 19 věžemi půlkruhového půdorysu vysokými 14 m vystupujícími do parkánu. Věže byly dvoupatrové a stěny druhého patra prolomené špaletovými střílnami. Parkánová hradba dosahovala výšky 4 m. Vnitřní hradební příkop o šířce 14 m byl napájen vodou, před ním se zvedal val s palisádou. Všechny 4 brány chránily barbakány.¹³³

Další důležitou částí Chrudimského kraje bylo panství Lanškroun, které leželo východně od Litomyšle. V roce 1639 patřilo Karlu Eusebiu z Lichtenštejna. Do panství patřila města Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová a Jablonné nad Orlicí. Dále pod něj spadalo 41 vesnic, 12 farních kostelů a 9 filiálních.¹³⁴ Lanškroun měl silnou hradební zeď, kterou doplňoval parkán a dvě brány zesílené barbakány.¹³⁵

Dalšími většími oblastmi kraje byly panství Rychumburk (3 města/městečka a 54 vesnic), panství Seč (2 města/městečka a 26 vesnic), panství Heřmanův Městec (1 město a 35 vesnic), panství Žamberk (1 město a 24 vesnic).¹³⁶

Pardubice

Prvními švédskými vojáky, kteří přitáhli na území Chrudimského kraje, byla 4. června skupina několika tisíc rejtářů, vedena českým emigrantem plukovníkem hrabětem Zdeňkem z Hodic, a to k Pardubicím.¹³⁷ V tomto případě mohou jen spekulovat, odkud se sem tato švédská část armády dostala, protože to bylo o několik dní dříve, než skupina táhnoucí od Brandýsa nad

¹³¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. Praha: Libri, 2002. s. 559.

¹³² DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 296.

¹³³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 5. s. 357–358.

¹³⁴ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 287–288.

¹³⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. s. 333.

¹³⁶ DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. s. 275–298.

¹³⁷ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648*. 1. Pardubice: Město Pardubice, 1920. s. 107–108

Labem dobyla Nymburk. Předpokládám, že podle všech mnou prostudovaných zdrojů to asi byla předsunutá část armády od Brandýsa nad Labem. Pardubice byly švédským cílem kvůli důležitému přechodu přes Labe a byly dobře opevněnou pevností, ve které by si armáda po dobytí pravděpodobně vybudovala další základnu. Zbytek panství, do té doby válkou moc nepoznamenán, byl zase skvělou zásobárnou různorodého proviantu, po kterém stačilo Švédům jen sáhnout.¹³⁸

Počátkem roku se do Pardubic dostávaly spolehlivé informace o blížící se švédské armádě, která postupně zajišťovala na Labi jedno město za druhým. Aby císařská strana co nejvíce znepríjemnila Švédům dobytí Pardubic a následné pokračování do Chrudimského kraje, přišel 10. května od české komory do Pardubic rozkaz strhnout všechny mosty přes Labe. Dále v rozkazu stálo, že takto vzniklý materiál musí dobře uschovat, aby nepadl do rukou nepřítele a mohl být následně použit na pozdější obnovení mostu. Tento rozkaz odeslali ze stejného důvodu i hejtmanovi panství poděbradského. Rozkaz to byl dost důležitý, protože každé místo, kde se nacházel přechod přes nějakou velkou přírodní překážku, bylo strategicky velmi důležitým bodem.¹³⁹ Ještě před příchodem švédských vojsk se na obranu do Pardubic vložilo 60 vojáků, kteří museli dorazit někdy před 18. květnem 1639, protože toho dne pardubičtí konšelé sepisovali stížnost na vydržování těchto vojáků.¹⁴⁰

O obranu pardubické pevnosti se staral nejvyšší lajtnant Vardek, který kvůli její důležitosti začal podnikat kroky ke zlepšení tamní obrany. Kvůli opevnění Pardubic se zbořilo 49 domů a stodol na Zeleném předměstí, jejichž celková škoda se vyšplhala na 11 603 kop m. grošů.¹⁴¹ Potom, co jsem získal širší pohled na věc při psaní této práce bych řekl, že kroky ke zlepšení obrany pardubické pevnosti se začaly podnikat až po švédském útoku. Toto tvrzení podporuje i informace z knihy *Dějiny Pardubic nad Labem*, že hmota použitá na zpevnění pevnosti byla ze spálených a pobořených domů. Suť získaná z těchto domů se použila na zlepšení obrany Pardubic, ale nedá se s jistotou říci, jak a kam přesně se navázela. Dále se vykácely i přílehlé zahrady a dřevo z nich bylo použito na palisády.¹⁴² U tohoto zákroku se škoda vyčíslila na 2 587 kop m. grošů.¹⁴³

¹³⁸ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. 2.* Přelouč: Městský úřad, 2002. s. 32.

¹³⁹ Dopis české komory hejtmanu královského panství pardubského z 10.5.1639. in: LÍVA. 5. s. 284.

¹⁴⁰ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. 1.* s. 107.

¹⁴¹ Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubice, kart. 4, i. č. 1092.

¹⁴² SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. 1.* s. 107.

¹⁴³ Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubice, kart. 4, i. č. 1092.

Díky tomuto zákroku byla víra v nedobytnost tak velká, že se do Pardubic začali sjíždět šlechtici z okolí.¹⁴⁴ V některých případech si v Pardubicích uložili svoje cennosti, jako tomu bylo v případě rytířů, kteří je uskladnili u Václava Květoně. Tyto věci nakonec nepřežily požár, což se dozvídáme z potvrzení vydaném rychtářem Janem Květoněm 1. prosince 1640.¹⁴⁵ Víra v „nedobytnost“ Pardubic je vidět i v rozkazech na převezení obilí. Česká komora určila jako proviantní sklad obilí, získaného v Chrudimském kraji z desátého mandele, právě Pardubice. Po různých zprávách o švédských útocích dále nařizovala, aby obilí v Chrudimském kraji bylo dovezeno do Pardubic.¹⁴⁶ Dalším nezpochybnitelným důkazem o vojenské důležitosti Pardubic je dopis od císaře českým místodržícím, v němž stojí: „Jde o místo vojensky velmi významné nejen pro království, ale i pro sousední země.“¹⁴⁷

Jak už jsem dříve zmiňoval, první švédští vojáci přitáhli 4. června, vedeni plukovníkem Zdeňkem z Hodic.¹⁴⁸ Někdy v této době byly možná vypáleny i nedaleko ležící Rosice.¹⁴⁹ Švédská armáda před městem tábořila méně než třináct dní.¹⁵⁰ Během těchto dní plundrovala okolí a pokusila se bezúspěšně město dobýt. „Jediné“, co se Švédům podařilo způsobit, byla škoda na předměstí, jak vyplývá ze soupisu škod: „V letu 1639. Při vpádu nepřitele k městu Pardubicím, vypáleno, na dlouhém předměstí téhož města a ohněm docela zkaženo, gruntů, po dvakrátě časem rozdílným, i s stodolami 40. Ty podle zápisu knih městských, a dobrého svědomí, se všemi svršky a nábytky, což ohněm zkaženo, i od nepřitele pobouráno bylo, šacuje se v sumě – 14 797 kop grošů.“¹⁵¹ Podle tohoto výňatku ze soupisu škod můžeme vyvodit, že se švédské oddíly pokusily dobýt Pardubice ještě jednou v průběhu roku 1639. Bohužel o tomto druhém útoku jsem nedokázal najít žádné další informace. Je možné, že se Švédové o dobytí Pardubic pokusili dvakrát za onu dobu, během které se zdržovali u města.

Dalším zdrojem mých úvah jsou dva výňatky z textů. První je ze soupisu škod: „...což ohněm zkaženo, i od nepřitele pobouráno bylo.“¹⁵² Druhý je ze zvláštní relace o sečtené škodě, kterou 5. srpna 1640 hlásili komisaři Hynek ml. Talacko z Ještic a Václav Kryštof Hrobčický

¹⁴⁴ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. I.* s. 107–108.

¹⁴⁵ Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubice, kart. 1, i. č. 727.

¹⁴⁶ Dopis českých místodržících jáchymovským z 23.4.1639. in: LÍVA. 5. s. 269.

¹⁴⁷ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 30.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 327.

¹⁴⁸ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. I.* s. 107–108.

¹⁴⁹ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 211.

¹⁵⁰ Sakař ve své knize *Dějiny Pardubic nad Labem* píše, že se Švédi před městem zdrželi třináct dní, ale to je jistě omyl. Švédi přitáhli k Pardubicím 4.6.1639 a 17.6.1639 už byla ta samá skupina u Hradce Králové. Což uvádí solař ve své knize *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, ze které Sakař dokonce čerpal informace. Přijde mi jako velmi nepravděpodobné, že by skupina, která čítala 7 pluků a 8 děl, za 1 den dotáhla od Pardubic až k Hradci Králové. Sakař se pravděpodobně přehléd, když čerpal od Solaře z knihy.

¹⁵¹ Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Pardubice, inv. č. 1092, kart. 4, Soupis škod 1639–40.

¹⁵² Tamtéž.

z Hrobčic hejtmanům Chrudimského kraje: „ – stala se na samých předměstích, aby se nepřítel v létu 1639 4. dne měsíce Juni do města, neb zámku Pardubského – stoje s mnohými tisíci před tímž městem a chtěje k Starému hnáti, nedostal, skrze oheň – což jsou sami měšťané, tedy poddaní věrní JMC dokázati, učiniti a zapáliti dali.“¹⁵³ Domnívám se, že jako obranný prvek proti švédskému útoku na město bylo zapálení předměstí, aby se přes něj nepřítel nedostal do města. To bych považoval za první švédský útok na Pardubice, nebo spíše pokus o něj. Druhý útok byl možná veden až po vyhasnutí tohoto ohně, při němž byly Švédy pobořeny některé další budovy na předměstí.

Během roku 1639 bylo na pardubickém předměstí pobořeno nebo vypáleno několik desítek stavení, zmínit mohu např. obecní dvůr Markvartovský, který stál na Dlouhém (později Zeleném) předměstí. Během třicetileté války muselo město prodat většinu rolí, které náležely k tomuto dvoru na zaplacení mimořádných útrat. Kvůli tomuto zásahu přestal dvůr dostatečně vydělávat a jeho náklady byly vyšší než zisky. V roce 1636 byl příjem vyčíslen na 265 kop grošů a náklady činily 502 kopy grošů. V obecním počtu za rok 1644 je u tohoto dvora jen poznámka o naprostém zničení, a tedy žádném příjmu nebo vydání. Takže bychom mohli říci, že švédský vpád způsobil konec prodělečného hospodaření na tomto dvoře.¹⁵⁴ Další důležitou budovou pro hospodaření byla sladovna (číslo popisné 52).¹⁵⁵ Na pardubickém předměstí se nacházely sladovny hned dvě. Jedna shořela při tomto švédském vpádu a druhá byla zatopena vodou vpuštěnou do městského příkopu.¹⁵⁶

Z dalších stavení zmiňme například soukenickou valchu, hamr, mlýn, pilu, prachovnu, huť nebo třeba katovnu.¹⁵⁷ Všechny tyto stavby při vpádu Švédů lehly popelem. Mlýn, který zde stál, byl zničen již v roce 1631. V době, kdy se opravoval, vedle něj vyrostla i nová pila. A po švédském vpádu v roce 1639 byl znovu uveden do provozu až roku 1646 i s přílehlou pilou.¹⁵⁸ Jinak tomu bylo v případě soukenické valchy, protože ta se na stejném místě už neobnovila.¹⁵⁹ Dalším postiženým řemeslem bylo hrnčířství. Při vpádu totiž lehla popelem hrnčířská dílna Jiřího Hrušky (Karlova ulice čp. 14).¹⁶⁰ Ani zahradníkům se škody nevyhnuly, protože na

¹⁵³ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. 1. s. 108.

¹⁵⁴ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Zřízení městské do r. 1900*. 2–1. Pardubice: Město Pardubice, 1924. s. 100–101.

¹⁵⁵ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Soupis domů předměstí Dlouhého – Zeleného*. 4–3. Pardubice: Město Pardubice, 1931. s. 100–101.

¹⁵⁶ Dopis Jana Kordule ze Sloupna české komoře z 2.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 327–328.

¹⁵⁷ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. 4–3. s. 278.

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 282.

¹⁵⁹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Cechy městské*. 5. Pardubice: Město Pardubice, 1933. s. 128.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 21.

obranu Pardubic (v tomto případě na stavění palisád) byl vymýcen sad.¹⁶¹ Zkáze se nevyhnula ani místní pastouška, která tu stála od roku 1547 a v roce 1612 byla rozšířena. Obnovena byla pravděpodobně někdy koncem 17. století.¹⁶²

Z Prahy byla na pomoc Pardubicím vypravena skupina 1 500 chorvatských bojovníků. Tato pomocná síla svého cíle ale nedosáhla, protože 14. června na cestě podlehla Švédům v čele s plukovníkem Erichem Schlangem.¹⁶³ Tento zkušený švédský válečník byl jedním z Bannérových oblíbenců, jeho poznávacím znamením byla chybějící ruka, o kterou přišel v boji.¹⁶⁴ Po neúspěšném obléhání města se Švédové odebrali na cestu k Hradci Králové, k němuž dorazili 17. června 1639. Síla vojska, kterému při odchodu velel generál Frydrych ze Zaběltic, čítala 4 jízdní pluky, 3 pěší pluky a 8 děl. V této skupině se nacházel i plukovník Zdeněk z Hodic, kterého jsem zmiňoval na začátku této kapitoly.¹⁶⁵

Hradec Králové byl Švédy vybrán naprosto záměrně hned z několika důvodů. Díky poloze města a jeho opevnění to byl důležitý styčný bod pro podnikání výpadů do okolí. Dále to bylo královské město, takže další ztráta pro císaře. Zároveň tu byl důležitý přechod přes přírodní překážku, kterou byla řeka Labe. Před příchodem Švédů k Hradci se ve městě pro obranu nacházelo okolo 40 vojáků a ozbrojený měšťanský sbor 300 mužů. Když švédská přesila zaútočila, tak hradečtí rychle kapitulovali. Po ovládnutí města začala švédská armáda Hradec lépe opevňovat stavěním hliněných valů. Na tyto práce bylo pobořeno zhruba 400 domů, vydrancována byla i jezuitská kolej, ze které si následně švédská armáda zřídila šatlavu. Dále si Švédové od města poručili 20 000 zlatých, které nakonec radní dokázali usmlouvat na pouhých 7 000.¹⁶⁶ Od Hradce byly podnikány výpady po Královéhradeckém kraji a byl to i důležitý impuls pro operace do Chrudimského kraje. Vozili se sem i důležití zajatci ukořistění v těchto krajích.

Zásobování Pardubic

Po dobytí Hradce se z Pardubic stal poslední opěrný bod na Labi, který měla císařská strana ještě v rukou. Důležitý strategický bod, který nesměl padnout do rukou nepřítele, musel být řádně osazen vojenskou posádkou a dostatečně zásobován. Proto byla do Pardubic

¹⁶¹ Tamtéž, s. 160.

¹⁶² SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. 4–3. s. 297.

¹⁶³ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. 1. s. 107–108.

¹⁶⁴ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 187.

¹⁶⁵ SOLAŘ, Jeroným Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*. Praha: J. J. Solař, 1870. s. 122.

¹⁶⁶ BLÁHA, Radek, Petr GRULICH, Roman HORKÝ, et al. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých, moravských a slezských měst. s. 200.

komandována kompanie chorvatských vojáků. Aby byly ušetřeny důležité městské zásoby, měl být proviant pro chorvatskou posádku dodán z Chrudimi.¹⁶⁷ Na konci července se už v Pardubicích nenacházelo dost proviantu. Jako důkaz lze uvést žádost nejvyššího lajtnanta Vardeka, velitele zdejší pevnosti, o jisté množství mouky. Vyměřena mu byla pomoc ve výši 150 měřic z jihlavského skladu.¹⁶⁸ Dalším důkazem je přímo oznámení o nedostatku proviantu ve městě.¹⁶⁹ Jako takovou “zásobovací náplast“ vydala česká komora hejtmanu pardubického panství Janu Kordulovi ze Sloupna rozkaz, aby z celého pardubického panství nechal vybrat desátý mandel a použil ho na výživu vojáků ležících v Pardubicích. V dopise také uvádějí: „Dále se přičiní, aby do zámku i města byly dopraveny pokud možno největší zásoby proviantu.“¹⁷⁰

Na začátku září už byla reálná představa o zásobách a zásobování pro Pardubice. Hejtman Jan Kordula to ve svém dopise české komoře jasně popsal. Prý by rád vyhověl rozkazu na zásobování pevnosti, ale jeho prostředky nejsou dostatečné, protože pardubické panství je značně poničené domácím i nepřátelským vojskem. Stav sklizení obilí byl na této úrovni: „Na této straně Labe jest obilí ještě v poli a nelze je svážet, neboť vojáci zahnavše poddané, je sami žnou a přivázejí do měst. Na druhé straně řeky jsou švédské salvy guardie a poddaní nechťí o císařských důstojnících ani slyšet.“¹⁷¹ Dále ječmen nešel sladovat, protože jedna sladovna byla vypálena, pravděpodobně během švédského útoku na Pardubice, a druhá byla zaplavena vodou puštěnou do městských příkopů. Škodám se nevyhnuly ani rybníky: „Nepřítel dává již po několikáté všechny rybníky, v nichž bylo 3650 k. plůdku, vypouštět a některé i zkopat a nebude-li mu v tom zabráněno, vzniknou mnohatisícové škody nejen na rybách, ale i na náspech a ostatních zařízení.“¹⁷² S tou dříve zmiňovanou “zásobovací náplastí“ to nešlo moc dobře: „Z výtěžku sbírky desátého mandele nebylo sem z kraje odvedeno nic s výjimkou Heřmanova Městce, odkud dodali 30¹⁷³ strychů.“¹⁷⁴ Stav zásob v Pardubicích k 2. září 1639 byl: 150 strychů mouky, 117 str. žita, 371 str. sladu a 27 prostic¹⁷⁵ soli. V dopise hejtman Kordule zmiňuje i zásobování pardubické posádky od 26. 5. do 14. 9., které bylo: 14 409

¹⁶⁷ Dopis českých místodržících Skuhrovskému z 19.7.1639. in: LÍVA. 5. s. 308.

¹⁶⁸ Dopis hejtmana Čáslavského kraje českým místodržícím z 19.7.1639. in: LÍVA. 5. s. 307.

¹⁶⁹ Dopis Ferdinanda III. českým místodržícím z 30.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 327.

¹⁷⁰ Dopis české komory hejtmanu královského panství pardubského z 26.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 325.

¹⁷¹ Dopis Jana Kordule ze Sloupna české komoře z 2.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 327–328.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Množství 30 strychů nebo také korců je na dnešní přepočítání něco kolem 2 800 litrů.

¹⁷⁴ Dopis Jana Kordule ze Sloupna české komoře z 2.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 327–328.

¹⁷⁵ Prostice byla míra na odměřování soli, která měla něco okolo 80 litrů.

dvoulibrových bochníků chleba a 36 987 jeden a půl librových bochníků. Dále 2 387¹⁷⁶ věder a 19 mázů piva.¹⁷⁷

Během celého září Praha posílala dopis za dopisem, aby byly Pardubice řádně a co nejrychleji zásobeny. Bylo poručeno i generálům, aby podporovali toto zásobování.¹⁷⁸ Zásobování šlo velmi pomalu a jen v malých počtech. Třeba do 19. září se z kraje do Pardubic dodalo pouze dalších 37 str. obilí.¹⁷⁹ Chybělo obilí, dobytek, slad a další proviant. Kvůli pardubickým nefunkčním sladovněm se poručilo svážet slad ze zbytku kraje s desátým mandlem.¹⁸⁰ Problém s nedostatkem dobytka se stejně jako slad započítal k odvedení desátého mandele. K odvodu bylo z kraje připočteno 100 kusů hovězího dobytka, který měl být sražen z příštích kontribucí.¹⁸¹ Samozřejmě se nedalo očekávat, že budou s těmito odvody v kraji všichni spokojeni, protože kraj byl značně zpuštěn. Třeba majitelka litomyšlského panství Frebonie Eusebie z Pernštejna si stěžovala na příliš vysoké kontribuce. Proto bylo poručeno hejtmanům Chrudimského kraje, aby ji po odvedení předepsaných kontribucí už ničím dalším neobtěžovali.¹⁸² Zásobování bylo nakonec tak nedostatečné, že po několika dopisech Jana Kordule ze Sloupna české komoře se věc přednesla arciknížeti Leopoldovi Vilémovi a byla zařazena na seznam jednání nejbližší schůze vojenské rady.¹⁸³ Arcikníže Leopold Vilém byl císařský generalissimus a zplnomocněný místodržitel v Čechách.¹⁸⁴ Hejtman Chrudimského kraje Ladislav Lukavský se dokonce bál, aby se vojáci kvůli nedostatku proviantu nezačali bouřit. Aby toho všeho nebylo málo, tak se 26. října navýšil počet vojáků v kraji, když přijel chorvatský nejvyšší Kašpar Tergušic s 600 dragouny.¹⁸⁵ Jak v září, tak i celý říjen a listopad chodily z Prahy naléhavé rozkazy o důležitosti zásobování Pardubic.

Chrudimský kraj

Švédské operace na území Chrudimského kraje byly většinou v režii rychlých útoků velkého počtu jízdy. Značné rychlosti Švédů dosahovali, protože s sebou nebrali těžké obléhací stroje jako byly kanony, houfnice a moždíře. Tyto obléhací stroje se převážely na těžkých čtyřkolových vozech a ty největší z nich, které mohly vážit i dvě tuny, táhlo přes dvacet koní.

¹⁷⁶ Toto množství je na dnešní přepočteno něco přes 1 350 hektolitrů.

¹⁷⁷ Dopis Jana Kordule ze Sloupna české komoře z 2.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 327–328.

¹⁷⁸ Dopis české komory hejtmanu panství pardubského z 5.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 329.

¹⁷⁹ Dopis české komory českým místodržícím z 19.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 337.

¹⁸⁰ Dopis české komory českým místodržícím z 10.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 331.

¹⁸¹ Dopis českých místodržících hejtmanům Chrudimského kraje z 19.9.1639. in: LÍVA. 5. s. 337–338.

¹⁸² Dopis českých místodržících hejtmanům Chrudimského kraje z 1.10.1639. in: LÍVA. 5. s. 343.

¹⁸³ Dopis české komory hejtmanům královského panství pardubského z 13.10.1639. in: LÍVA. 5. s. 348.

¹⁸⁴ LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války. 5 (1636-1639)*. s. 384.

¹⁸⁵ Dopis hejtmana Chrudimského kraje Lukavského nejvyšším úředníkům z 26.10.1639. in: LÍVA. 5. s. 352.

Než se začalo z těchto velkých děl střílet, musely se nejdříve sundat z vozů na lafety pomocí velkých jeřábů. Navíc by s sebou ke každému dělu museli táhnout i velké množství vybavení, jako vozy se střelným prachem, koule, jeřáby, náhradní lafety, kladky, lana, kola, vše provázené početnou obsluhu těchto strojů. Dalším případným problémem, který by táhnoucí švédské řady jistě zpomaloval, byly úzké cesty. Na nich by bylo potřeba velké množství lidí pohybujících se okolo děl tak, aby vojáci zabránili jejich převrnutí, nebo aby rozšiřovali danou cestu. Nejlepší způsob, pokud byl proveditelný, byl přepravovat tyto kusy těžké techniky po vodě, což právě v Chrudimském kraji nebylo úplně možné.¹⁸⁶

Skupiny švédských vojáků, které vyrazily 19. července od Kolína, postupně plenily nejdříve Nové Dvory u Kutné Hory, kde vypálily zámek do té míry, že z něj zbyly jen obvodové zdi.¹⁸⁷ Dále oddíly pokračovaly ke Svatému Mikuláši, tam zase vypálily dvůr. Další postup byl do Záboří, Kobylnice až ke Zdechovicím a odtud táhly na Přelouč, kde vypálily několik domů.¹⁸⁸ Město Přelouč při inventuře všech vzniklých škod za rok 1639 uvedlo škodu ve výši 1 222 zlatých způsobenou císařskými vojáky. To bylo hlavně za pobrané koně, dobytek a obilí. Dále uvedli škodu 6 209 zlatých způsobenou švédskou stranou a dalších 2 000 zlatých byla škoda, u které nevěděli, jestli ji způsobili švédští nebo císařští vojáci. Celková škoda tedy činila 9 431 zlatých rýnských.¹⁸⁹ Další informace o Přelouči jsou v dopise z posledního listopadu 1639. V tomto dopise hlásí hejtman pardubického panství inspektoru Berkovi: „Bohdanečtí přijali švédskou písemnou i živou salvu guardii, Přeloučtí pak jen písemnou a že obojí odvozuji nepříteli kontribuce. Dokud nebude arciknížetem o věci rozhodnuto, nebude jim v tom zdejším velitelem nijak překáženo.“¹⁹⁰

Domnívám se, že během této doby se oddíly z Kolína operující na opačné straně Labe dostaly do Týnce a Kladrub nad Labem. Pro švédskou stranu byl hřebčín v Kladrubech jistě lákavou zastávkou. S útokem na Kladruby a tamní hřebčín se už dopředu zřejmě počítalo. Hřebčín v Kladrubech byl už od konce dubna připraven na možný útok, proto nechal generál Gallas vyslat do Kladrub 15 až 20 rejtářů s pokyny na ochranu nebo možné přemístění tamních hřebců.¹⁹¹ Koně nakonec byli přesunuti před švédskou armádou až do rakouského Mönchhofu,

¹⁸⁶ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 184.

¹⁸⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. Východní Čechy*. Praha: Svoboda, 1989. s. 326.

¹⁸⁸ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926. s. 211.

¹⁸⁹ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče*. 2. s. 32–33.

¹⁹⁰ Dopis hejtmana pardubického panství inspektoru Berkovi z 30.11.1639. in: LÍVA. 5. 366.

¹⁹¹ Dopis české komory správci hřebčince v Kladrubech z 29. 4.1639. in: LÍVA. 5. s. 276.

kde v závěru přečkali zbytek třicetileté války. Během útoku na Kladruby obec vyhořela a poničen byl nový zámek a kostel.¹⁹²

Dalším z větších měst, na které si švédská armáda takzvaně brousila zuby, bylo Vysoké Mýto, k němu přijela ze dvou směrů 24. června. Švédské síly, které se před městem objevily, čítaly okolo 1 000 jezdců.¹⁹³ Jedna část přijela od Poděbrad a druhá od Hradce Králové, jak líčili purkmistr a konšelé Vysokého Mýta v dopise české komoře.¹⁹⁴ Švédská armáda oblehla Vysoké Mýto 24. června a nedovolila nikomu z města uniknout. Jednou z mnoha švédských taktik během války bylo žádat výkupné za nevypálení města, a tak tomu bylo i v tomto případě. Po smlouvání s městem a následném vyplacení peněz a nějakého proviantu nakonec Švédi žádali daleko víc. Když jim nebylo vyhověno, tak vydrancovali a poté vypálili předměstí, kde lehlo popelem 11 stavení, dále dvůr a mlýny v okolí. Vzali s sebou i mnoho koní, dobytka a veškerou kořist odvezli na mnoha vozech. V neposlední řadě jednou z nejcennějších kořistí, co odvěkli s sebou, byli primas Kryštof Sebestián a purkmistr Jeroným Vodička. Za oba zajatce požadovali sumu 8 000 říšských tolarů.¹⁹⁵ Oba hodnostáře odvěkli ke švédskému veliteli do Poděbrad, následně na Veliš a odtud přes Slezsko až do Bamberka. Zajatci byli propuštěni až po dvou letech věznění.¹⁹⁶ Vysoké Mýto onu požadovanou sumu nemělo, a tak městská rada v čele s purkmistrem psala opakovaně dopisy císaři o pomoc.¹⁹⁷ V dopise z 9. srpna 1639 žádají českou komoru o svolení zastavit některou z jejich vesnic, čímž by si opatřili prostředky na vyplacení primasa a purkmistra.¹⁹⁸ Celková škoda způsobená švédským vpádem do města činila 10 471 zlatých.¹⁹⁹

Co se dělo, když se Švédové odebrali od Vysokého Mýta, jsem ze všech mnou prostudovaných historických zdrojů nedokázal zjistit. Je však jasné, že jedna skupina odvěkla zajatce do Poděbrad, což vyplývá z dopisu purkmistra a rady Vysokého Mýta císařovně Eleanoře.²⁰⁰ Je možné, že se druhá část Švédů vydala zpět přes Hradec Králové a přidala se k plenění Královéhradecka. Další možností by bylo od Vysokého Mýta pokračovat na jih a plenit okolí,

¹⁹² HÁJEK, Jiří. *Kronika kladrubská: barokní kůň v Čechách: z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*. Hostomice: Lenka Gotthardová, 2013.

¹⁹³ HERMENEGILD, Jireček. *Královské věnné město Vysoké Mýto: Obraz místopisný, dějepravný, životopisný i statistický*. Vysoké Mýto: Antonín Tůma, 1884. s. 78.

¹⁹⁴ Dopis purkmistra a konšelů města Vysokého Mýta české komoře z 8.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 316.

¹⁹⁵ Dopis purkmistra a rady města Vysokého Mýta císařovně z 26.7.1639. in: LÍVA. 5. s. 310.

¹⁹⁶ ŠEMBERA, Alois. *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*. W Holomouci: Tisk a papír Aloysia Škarnicla, 1845. s. 105.

¹⁹⁷ Dopis purkmistra a konšelů města Vysokého Mýta českým místodržícím z 8.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 316.

¹⁹⁸ Dopis purkmistra a konšelů města Vysokého Mýta české komoře z 9.8.1639. in: LÍVA. 5. s. 317.

¹⁹⁹ ŠEMBERA, Alois. *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*. s. 106.

²⁰⁰ Dopis purkmistra a rady města Vysokého Mýta císařovně z 26.7.1639. in: LÍVA. 5. s. 310

ale z prostudovaných zdrojů se mi nepodařilo získat žádné informace o tomto švédském tažení. Možností je mnoho, ale důkazů málo. Další informace o švédských skupinách pohybujících se na území Chrudimského kraje mám až z informací o podzimním ničivém tažení švédských vojsk.

Podzimní tažení

S přicházejícím podzimem na tom byla švédská armáda špatně se zásobami, což se projevovalo i na jejich brutalitě. Vojáci vyhrožovali lidem popravou, mučili je nejrůznějšími způsoby, nalévali jim do úst směs stolice a moči, nebo jim třeba lámali ruce a nohy. K takové brutalitě se uchýlovali výhradně proto, aby z obyvatel dostali informace o ukrytých zásobách a cennostech. Touhle dobou už Bannér viděl, že bez Prahy a dalších důležitých míst, na které neměl prostředky k jejich dobytí, je s obsazením Čech daleko. Koncem září tedy vydal rozkaz k největšímu plundrování země, aby císař neměl dost zásob a prostředků na vydržování armády. Všude, kam švédské oddíly přišly, tam braly všechny zásoby a cennosti. Zásoby, které vojáci nemohli pobrat, zničili, aby z nich nemohli čerpat císařští. Ničivé podzimní tažení se samozřejmě nevyhnulo ani Chrudimskému kraji.²⁰¹

Nejničivější vpád do Chrudimského kraje byl veden od Hradce Králové a směřoval přes Brandýs nad Orlicí dále na území kraje.²⁰² Domnívám se, že postup do Brandýsa vedl přes Třebechovice, Týniště a Kostelec nad Orlicí. Toto je jen moje hypotéza vytvořená na základě polohy daných míst. Vstupní branou do kraje jim bylo město Choceň. Švédská armáda v počtu 4 000 jezdců vtrhla 28. září do městečka a zde: „...zle vydrancovali všechno městečko, zvláště pak dům radní, kdež pobrali také uložené tam věci sirotčí.“²⁰³ Po vydrancování Chocně švédští jezdci pokračovali na jih přes České Heřmanice, které také vydrancovali.²⁰⁴ Zde můžeme vidět, jak rychlé byly švédské postupy, protože v jeden den zvládli vydrancovat nejdříve Choceň, poté Heřmanice a nakonec dojet až k Litomyšli. Nejspíše to nebyla práce jedné skupiny, ale dvou až tří dobře organizovaných útoků skupin najednou.

Ve středu 28. září se tedy před Litomyšlí objevilo vojsko 4 000 mužů pod vedením generála Adama von Pfuel. Před tak velkou armádou opustili císařští vojáci své pozice a rychle ustoupili

²⁰¹ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. s. 185–186.

²⁰² REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 216.

²⁰³ BARVÍŘ, Jindřich Ladislav. *Děje města Chocně: s poznámkami o vesnicích bývalého panství*. 1886. s.73.

²⁰⁴ Státní okresní archiv Svitavy, Starý archiv města Litomyšle, inv. č. 430, kar. 9/4, Zpráva o pohybu švédských vojsk z Heřmanic.

z města.²⁰⁵ Švédí tedy měli volné ruce k obsazení města. Opakoval se zde stejný postup vyjednávání jako v případě Vysokého Mýta, tudíž i zde žádal švédský velitel o zaplacení výpalného. Švédové požadovali 3 000 tolarů výpalného za město a 16 000 za zbytek panství. Litomyšl žádala tři dny na rozmyšlenou a odpovědí Švédů bylo zapálení 6 stodol plných obilí a 2 dvorů na předměstí.²⁰⁶ Domnívám se, že stodoly plné obilí zapálili proto, že ve městě neměli k dispozici dostatek vozů, na kterých by ho s sebou odvezli. Stejná švédská skupina totiž za necelých 7 týdnů z Německého Brodu odvážela kořist na vozech, které tedy musela získat ve městě.²⁰⁷

Nakonec rada města Litomyšle zaplatila pouze 300 tolarů, a proto si Švédové jako zálohu za zbytek výše uvedené částky s sebou do zajetí vzali purkmistra Jana Práška, rychtáře Bartoloměje Svobodu a radního Václava Štemberského. Zajatce následně odvezli do Hradce Králové, kde byli drženi až do února 1640, kdy bylo město zpět pod císařskou kontrolou.²⁰⁸ Z Hradce tito zajatci napsali do Litomyšle více než dvě desítky dopisů. V dopisech píšou, že doufají v brzké vyplacení, a popisují strašné podmínky, ve kterých jsou drženi. Všichni tři k sobě byli připoutáni řetězy a bylo jim vyhrožováno, že jestli nebudou splněny švédské podmínky, tak se útrapy ve vězení ještě zhorší.²⁰⁹ Pro získání peněz na zaplacení výkupného nakonec muselo město prodat dvůr v Horní Sloupnici primátoru Zachariáši Praxovi.²¹⁰ Celkové škody švédského vpádu se i s výkupným vyšplhaly na sumu 60 000 kop grošů.²¹¹

Od Litomyšle se švédské oddíly patrně rozdělily do dvou skupin. Jedna pokračovala k městu Lanškroun, nejspíše přes Českou Třebovou, a po neúspěšném dobývání města odtáhla plnit Orlickoústecko. V literatuře se objevují záznamy o lidové tradici takzvaných švédských šancí u nedaleké vsi Laudon (dnešní obec Mezilesí). Tam si prý Švédí měli vybudovat opevnění, ze kterého podnikali další výpady do okolí. Dnes můžeme najít zbytky tohoto opevnění pod názvem Švédské šance.²¹² Tato lidová tradice se mi zdá jako velmi nevěrohodná. Proč by se Švédí zdržovali stavěním šancí, když měli své opevněné opěrné body se zásobovacími trasami,

²⁰⁵ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259–2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl: Město Litomyšl, 2016. s. 133–134.

²⁰⁶ Státní okresní archiv Svitavy, Archiv města Litomyšle, inv. č. 318, kar. 5-50, Popis švédského vpádu do Litomyšle.

²⁰⁷ SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí*. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor, 1971. s. 110–111.

²⁰⁸ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259–2009*. s. 133–134.

²⁰⁹ Státní okresní archiv Svitavy, Starý archiv města Litomyšle, inv. č. 432, kar. 9/6, Dopisy Litomyšlských rukojmích z Hradce Králové.

²¹⁰ Státní okresní archiv Svitavy, Archiv města Litomyšle, Listiny, inv. č. 71, Smlouva na zaplacení výpalného Švédům.

²¹¹ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259–2009*. s. 134.

²¹² ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. Východní Čechy*. s. 252.

a ještě v době, kdy bylo vyhlášeno největší plenící tažení. Od Lanškrouna tedy pokračovali na Ústí nad Orlicí, které vydrancovali. Ve městě zničili kostel a vypálili mnoho domů.²¹³

Druhá švédská skupina se od Litomyšle vydala na Svitavy, ke kterým dorazila 6. listopadu kolem půlnoci a vyplenila je.²¹⁴ Domnívám se, že tato skupina zaútočila i na Německý Brod, protože Švédům, kteří vyplenili toto město, velel generálmajor Adam von Pfuel²¹⁵, který velel i útoku na Litomyšl. Než se vydali plundrovat Brod, tak se stáhli ke svému opěrnému bodu v Brandýse nad Labem. Od něhož Bannér, právě začátkem listopadu, vysílal skupiny vojáků plenit.²¹⁶ Jedna z nich se vydala na Německý Brod, který byl zplundrován 13. listopadu 1639. Toho dne, po 22. hodině, zde již zmiňovaný generálmajor Adam von Pfuel přijel s pěti regimenty vojáků. Po prolomení brány a obsazení města nechal ráno svolat purkmistra a konšely, od kterých požadoval 15 000 říšských tolarů jako výkupné. Ve městě neměli Švédové s nikým slitování, pobrali všechno, co mělo nějakou cenu, svlékali lidi donaha, znásilňovali, mlátili je a nakonec na několika místech město zapálili. Když opouštěli město, tak s sebou odtáhli všechny koně, voly, krávy, ovce i vozy. Další cennou kořistí, kterou Švédové ve městě našli, byl kolínský rychtář Jakub Jaklina z Vrabiny, kterého zajali a odvezli do Poděbrad. Druhý den, tedy 14. listopadu, odtáhli a s 2 000 jezdci se vydali na Chrudim. Část armády se pravděpodobně odpojila a s kořistí zamířila do Poděbrad.²¹⁷

Podíváme-li se na škody způsobené za rok 1639 v Německém Brodě švédským vpádem, zjistíme, že se při plundrování města vůbec nedrželi zpátky. Škody přesahovaly sumu 70 000 kop grošů míšeňských, což je dokonce o 10 000 více než v případě Litomyšle. Dále můžeme vidět útraty za císařské vojsko, tam se suma dostala na 25 000 kop grošů. Součet všech škod, útrat a nákladů v Německém Brodě za rok 1639 činil něco málo přes 100 000 kop grošů.²¹⁸

Ještě před útokem na Německý Brod podával 9. listopadu hejtman Chrudimského kraje Ladislav Lukavský zprávu o stavu kraje. Ve zprávě ujišťoval, že obyvatelé i města zachovávají věrnost císaři, ale že silné švédské partaje pustoší kraj. Vzhledem k tomu, že Švédí nenarážejí nikde na velký odpor, tak má obavu, aby nenapadli také Chrudim a okolní obyvatele,²¹⁹ což se o týden později ukázalo jako opodstatněná obava. Jakmile se do Chrudimi dostala zpráva

²¹³ Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí. Ústí nad Orlicí: Musejní a letopisecká komise, 1939, roč. 3, č. 2, s. 30.

²¹⁴ BARTOŠ, Josef. *Svitavy: Dějiny a současnost města. I.* Hradec Králové: Kruh, 1987. s. 29.

²¹⁵ SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí.* Havlíčkův Brod: Městský národní výbor, 1971. s. 107.

²¹⁶ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 233–234.

²¹⁷ Tamtéž. s. 107–111.

²¹⁸ SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí.* s. 111–113.

²¹⁹ Dopis Lukavského Leopoldu Vilémovi z 9.11.1639. in: LÍVA. 5. s. 356.

o vyplenění Německého Brodu, odebral se chrudimský primas Daniel Šebestián ještě s jedním konšelem do Pardubic, aby tu zajistil pomoc. Dřív, než cokoliv stihl zajistit, Švédí už drancovali Chrudim.²²⁰ Vzhledem k tomu, že mezi Německým Brodem a Chrudimí byla spousta městeček a vesnic, se nejspíše švédská armáda cestou zastavila i v některých z nich. Logickým postupem by to byla Chotěboř, Nasavrky a před Chrudimí blízko ležící Slatiňany. Je to ovšem jen moje nepodložená hypotéza.

Každopádně Švédové 16. listopadu prolomili chrudimskou Hořejší bránu a vnikli do města s 2 000 jezdci. Vyplenili některé domy a jako vždy požadovali výpalné za město, které vyčíslili na 6 000 říšských tolarů. Tady se mohu jen domnívat, proč bylo výkupné o tolik nižší, než v ostatních případech, ale důvod mohl být v tom, že ve městě nebyl přítomen primas Daniel Šebestián, tudíž Švédí neměli tak dobrou pozici pro vyjednávání výše výkupného. V Chrudimi se vybralo jen 700 tolarů, a když druhý den před večerem odjížděli, vzali s sebou jako zálohu čtyři měšťany, než jim bude zbylá suma vyplacena.²²¹ Mezi rukojmími byli Jan Sebastianides a Jiří Suchánek, které postupně dovezli až do Bamberka, kde je drželi více než dva roky ve vězení.²²² Po tomto švédském útoku žádal chrudimský primas o vojenské posílení Chrudimi a o další rozkazy, jak se má zachovat.²²³

Vzhledem k tomu, že nejbližší švédský opěrný bod byl v Hradci Králové, je možné, že se od Chrudimi vydali právě tam. Nejkratší cesta do Hradce byla na sever kolem Pardubic. V tomto roce byla vydrancovaná nedaleko ležící vesnice Černá za Bory²²⁴, která je právě při cestě z Chrudimi. V této vesnici švédské oddíly vypálily všechny grunty. Útok přežili jen tři hospodáři, kteří se nakonec přestěhovali na jiné místo, kde si koupili nové hospodářství.²²⁵ Kolem Chrudimi se nacházela i další místa, která švédskému útoku neunikla, jako Medlešice²²⁶, Trojovice nebo blízko ležící tvrz v Hrochově Týnci.²²⁷ Je to samozřejmě jen hypotéza a Švédové se mohli stáhnout přes Čáslav, Kutnou Horu a Kolín až do Poděbrad, což by podporoval i fakt, že se rukojmí z Chrudimi dostali až do Bamberka,²²⁸ stejně jako rukojmí

²²⁰ Dopis Daniela Šebestiána české komoře z 18. 11. 1639. in: LÍVA. 5. s. 363.

²²¹ Státní okresní archiv Chrudim, Archiv města Chrudim, Karton A2, inv. č. 333, Pamětní kniha rudá, s. 74.

²²² BLAŽEK, Antonín. *Chrudim: obrázky kulturní a historické*. Chrudim: A. Blažek, 1937. s. 89.

²²³ Dopis Daniela Šebestiána české komoře z 18.11.1639. in: LÍVA. 5. s. 363.

²²⁴ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice: Nákladem vlastním, 1909. s. 568–569.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. Východní Čechy*. s. 143

²²⁷ Tamtéž. s. 300.

²²⁸ BLAŽEK, Antonín. *Chrudim: obrázky kulturní a historické*. s. 89.

z Vysokého Mýta, které nejdříve odtáhli právě do Poděbrad.²²⁹ Osobně se po získání lepšího pohledu na věc při psaní této práce kloním k druhé možnosti.

Posledním větším městem Chrudimského kraje je Polička. V okolí města se švédská armáda pohybovala v listopadu, protože jak jsem již zmiňoval, tak Švédské oddíly plenily 6. listopadu Svitavy, což je zhruba 15 km od Poličky. I když se nacházely v blízkosti města, tak se o dobytí Poličky patrně nepokusily. Ani zápisy z hospodaření města nevykazují nic, z čeho bych se mohl domnívat, že město bylo napadeno.²³⁰ Strach ze Švédů ve městě byl ale reálný. Z historie Poličky se zachoval zápis o ukryvání městských privilegií, kterých se Švédové rádi zmocňovali, a poté za ně požadovali vysoké výkupné. Městský zápis hovoří nejdříve o uložení privilegií na různá místa v radním domě a po rozmyšlení, že nejsou ve městě v bezpečí, byla předána jistému Kryštofovi Vávrovi do vesnice Pustá Rybná nedaleko Poličky. Tam zakopána v zemi pod jeho polem zůstala dalších 17 měsíců. Po této době byla uložena do kláštera v Litomyšli, kde ležela v zemi dalších 16 měsíců. Poslední zastávka před návratem privilegií byla u Jiřího Hledíka na horním předměstí Poličky, kde ležela v truhle dalších 5 měsíců, než se vrátila zpět na radnici. Po tak dlouhé době v zemi utrpěly listiny značné škody. Naštěstí se s tím počítalo, a proto před tím byly u městské rady ve Vysokém Mýtě opsány a roku 1657 vydány v ověřených opisech Poličce.²³¹ Další informace z této doby o Poličce jsou o vložení vojáků. Ze dvou dopisů o rozmístění vojáků vyplývá, že do města byly vloženy dvě kompanie jezdců.²³² Tito vojáci museli být do města vloženi před 23. květnem, což vyplývá z dopisu Zdeňka Kolovrata českým místodržícím právě z 23. května 1639. V dopise popisuje loupeživé chování vojáků vložených do věnných měst Chrudimi, Vysokého Mýta a právě Poličky.²³³ Celkové výdaje Poličky na vojenský lid za rok 1639 činily 14 280 kop grošů.²³⁴

Na celém území Chrudimského kraje bychom tedy nenašli žádnou stálou základnu Bannérova tažení. Všechny důležité opěrné body si švédský generál vybudoval na Labi nejspíše proto, aby se mu tato velká přírodní překážka nestala přítěží v následném ústupu. Z toto také vyplývá, že švédské oddíly se i se svou kořistí a zajatci stahovaly z Chrudimského kraje buď do Kolína, Poděbrad (odtud následně do Nymburka a dál) nebo do Hradce Králové.

²²⁹ ŠEMBERA, Alois. *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*. s. 105.

²³⁰ Státní okresní archiv Svitavy, Archiv města Poličky, inv. 2000-11-1, kar. 178, Válka Třicetiletá.

²³¹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*. Polička: Město Polička, 2015. s. 131–132.

²³² Dopis Jindřicha Berky českým místodržícím z 5.2.1639. in: LÍVA. 5. s. 200–201.

²³³ Dopis Zdeňka Kolovrata českým místodržícím z 23.5.1639. in: LÍVA. 5. s. 289.

²³⁴ Státní okresní archiv Svitavy, Archiv města Poličky, inv. 2000, kar. 178, Válka Třicetiletá, Extrakt vydání a outrat na lid vojenský.

Vytlačení Švédů

Císařova nespokojenost s Gallasovým vedením armády se vlekla celým švédským tažením. Na podzim roku 1639 za něj císař konečně našel náhradu v podobě svého bratra, olomouckého, štrasburského a pasovského biskupa Leopolda Viléma, který se tím stal vrchním velitelem císařské armády a zplnomocněným místodržícím v Čechách. Leopold chtěl pro vojenské posílení svolat zemskou hotovost, ale nejvyšší zemští úředníci mu radili, že se domácí obyvatelstvo k vojenské službě nehodí. Jediná možnost tedy byla čekat na oddíly polního maršála hraběte Ottavia Piccolominiho a polního maršála hraběte Melchiora Hatzfeda.²³⁵ Ottavio Piccolomini byl italský vojevůdce sloužící nejdříve španělské armádě a poté císaři. Měl pověst odhodlaného a statečného generála. Začínal jako plukovník v osobní gardě Albrechta z Valdštejna.²³⁶ Melchior Hatzfeld byl císařský voják, který vstoupil v roce 1625 do Valdštejnova vojska, kde dosáhl hodnosti plukovníka a pod Gallasem v roce 1635 hodnosti polního maršála. Později se stal vrchním velitelem ve Vestfálsku a v roce 1645 převzal velení nad hlavní armádou.²³⁷

Hatzfeld se dostal do Prahy na konci listopadu a Piccolomini jen o chvíli později, a to na začátku prosince. Jejich vojska zatím zůstávala ležet v západních Čechách, Hatzfeldovo v Plzeňském kraji a Piccolominiho na Klatovsku.²³⁸ V lednu roku 1640 se dala obě vojska na pochod, aby ze země vyhnala Švédy. Hatzfeldova vojska se přesunula k Benešovu a Piccolominiho k Táboru. V Táboře bylo tou dobou hlavní shromaždiště císařské armády v celkové síle 20 000 vojáků. Z Tábora se dále pokračovalo na Šternberk, kam si na tamější zámek následně Leopold Vilém přesunul svůj hlavní stan.²³⁹

Bannér tou dobou už dobře věděl, že situace v Čechách je pro jeho vojska neudržitelná, protože se mu nedostávalo od zpustošené země zásob, a ani jeho armáda nebyla v takové síle jako ta císařská, a tak se pomalu začal stahovat po svých obsazených bodech v severních Čechách pryč. Předvoj císařské armády na začátku ledna už operoval v Čáslavském kraji a 12. ledna dobyl první labský opěrný bod, a to Kolín. Tyto císařské jednotky složené převážně z chorvatské jízdy vedl generál hrabě Vilém Gall.²⁴⁰ Dále se pokračovalo na Nymburk, ze kterého Švédi stihli ustoupit, než přijela císařská vojska. Před tím, než 30. ledna 1640 ustoupili od města směrem

²³⁵ LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války. 5 (1636–1639)*. s. 12.

²³⁶ THILLE, Josef a Ferdinand ČENSKÝ. *K dějinám třicetileté války od r. 1621 do r. 1648*. s. 54.

²³⁷ SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Die kaiserlichen Generale. 1618–1655*. s. 217–221.

²³⁸ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 234–235.

²³⁹ Tamtéž. s. 241

²⁴⁰ Tamtéž. s. 242.

k Benátkám nad Jizerou, naložili vše, co mělo nějakou hodnotu, a spálili most přes Labe.²⁴¹ Zbytek císařských vojsk se dal 1. února na pochod od Šternberka přes Sázavu do Kutné Hory, kde se usadil Hatzfeld s vojskem. Dále pak pokračovali přes Kolín na Poděbrady, kde se usídlil Leopold Vilém a Piccolomini s vojskem ležel v Nymburce. Švédové se před císařskou armádou postupně stahovali až do Litoměřic, kde měl Bannér i svůj hlavní stan.²⁴²

Po přechodu Labe se císařská armáda vydala ke Chlumci nad Cidlinou a k Hradci Králové. Chlumec obsadila 18. února a 150 zde ležících švédských vojáků připojila ke svému vojsku.²⁴³ U Hradce se císařští objevili 16. února a po čtyřdenní bitvě Švédy přiměli ke kapitulaci. Švédské důstojníky zajali a zabrali jejich majetek.²⁴⁴ Další postup čištění Čech od Švédů vedl ke Smiřicím a Jaroměři. Opočenské panství bylo Švédy vyklizeno 25. února, a tak mohla část císařské armády postoupit k Novému Městu nad Metují, které se zanedlouho vzdalo. Od Chlumce se postupovalo na Smidary a Loučnou Horu, dále pak přes Veliš a Kost až k Trutnovu. Jiný postup od Hradce vedl přes Jičín do Mladé Boleslavi, kde byl zřízen hlavní císařský stan.²⁴⁵

I po takové císařské ofenzívě Bannér pořád držel své body na Labi, a to Brandýs, Mělník a Litoměřice. Císařská strana ovšem nezůstala jen u toho a postupovala od Trutnova k Českému Dubu, dále k Jablonnému v Podještědí a 18. března dobyla frýdlantský zámek. Po tomto postupu už švédský generál vydal rozkazy ke všeobecnému ústupu. Z Litoměřic Bannér ustoupil 19. března i s vojskem a několika zajatci, mezi kterými byli litoměřický primas, radní a několik kněží, směrem k Žatci. Po ústupu nechal samozřejmě zničit most přes Labe, aby znepříjemnil postup císařských. Z Brandýsa ustoupili 17. března přes Kostelec až k Mělníku a opět za sebou ničili mosty přes řeku. Od Mělníka se celá skupina koordinovaně přesunula na lodích přes Labe a pokračovala k Lounům, kde se spojila s plukovníkem Erichem Schlangem a jeho několika tisíci muži.²⁴⁶

Císařská vojska se nacházela na pravém břehu Labe a snažila se dohnat Švédy dříve, než přestoupí v Litoměřicích na druhý břeh. Vzhledem k tomu, že Bannérova armáda stihla před opuštěním města zničit most přes řeku, musela si císařská vojska najít jinou cestu. Kvůli zničeným přechodům přes Labe musela až do Prahy, kde přešla přes Vltavu a skrz Slaný a Louny se snažila Švédy dohnat. Předvoj v čele s Václavem Zahrádeckým dohnal u Loun

²⁴¹ ĐURČANSKÝ, Marek. *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*. s. 50.

²⁴² REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 242–243.

²⁴³ Tamtéž. s. 244.

²⁴⁴ BLÁHA, Radek, Petr GRULICH, Roman HORKÝ, et al. *Hradec Králové*. s. 200.

²⁴⁵ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 244–245.

²⁴⁶ Tamtéž. s. 245–246.

Švédy, kteří dříve ustoupili z Brandýsa a Mělníka a spojili se se Schlangem a jeho vojskem. Švédská přesila hravě porazila císařský předvoj a rychle postupovala za Bannérem k hranicím. Přes hranice do Saska se švédská hlavní armáda dostala 31. března. Tou dobou v Čechách pořád ještě zůstávaly švédské posádky v Děčíně, Housce a v Teplicích, kde je Bannér zřejmě zanechal, aby zdržely postup císařských vojsk. Postupně se tato místa podařilo získat zpět. Jako první se vzdala Houska. V Teplicích a Děčíně to trvalo mnohem déle. Teplická posádka se vzdala až 16. května díky smlouvě na volný odchod z Čech a v Děčíně došlo na dlouhé obléhání. Nakonec se děčínská posádka vzdala 18. května potom, co císařští rozstříleli třetinu města.²⁴⁷

²⁴⁷ REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.* s. 247–249.

Závěr

Obsahem mé bakalářské práce bylo představit průběh a důsledky švédského útoku na Pardubice a Chrudimský kraj roku 1639 během jejich tažení do Čech. Dále jsem pak zpracoval postupný popis švédského vpádu do Čech od jeho počátku na jaře 1639 až do jeho konce na jaře 1640. Stěžejní částí práce byl popis útoku na Pardubice a Chrudimský kraj, který práce sleduje převážně z vojenského hlediska, a také hodnotím jeho dopady na město a kraj.

Švédský postup do Čech už v jeho počátku byl velmi rychlý a krvavý. Celému tažení velel švédský generál Johan Gustavson Bannér. Počátkem jara začala švédská vojska obsazovat severní Čechy. Postupně je drancovala a vybírala z nich proviant a peníze pro své další postupy. Nejdůležitější postupy švédských vojsk do Čech vedly podél Labe, kde vojáci postupně obsazovali jedno město za druhým. Labská linie se táhla od Děčína přes Ústí nad Labem, Litoměřice, Mělník, Brandýs nad Labem, Nymburk a Poděbrady až do Hradce Králové. Jediným důležitým bodem na Labi, který švédská armáda nedokázala získat, byly Pardubice. Z této labské linie si švédská armáda zřídila svou vojenskou páteř pro celou operaci v Čechách. Nejdříve si vybudovala svůj hlavní stan v Litoměřicích a později byl přesunut do Brandýsa nad Labem a do přilehlé Staré Boleslavi.

Důležitou základnou, která by doplnila jejich vojenskou páteř na Labi, se měly stát Pardubice, které se Švédům ovšem nepodařilo dobýt. Útok na Pardubice byl první zastávkou švédské armády v Chrudimském kraji už na začátku června. V okolí města se nepřátelská armáda utábořila, přičemž se v této době asi dvakrát pokusila bezúspěšně město dobýt. Na obranu Pardubičtí nechali založit na předměstí požár, přes nějž se Švédové nemohli do města dostat. Při tomto požáru a následném druhém švédském útoku lehla na předměstí spousta stavení jako mlýn, hamr, pila, sladovna a další. Po těchto útocích se pro zajištění obrany dalo strhnout dalších 49 domů, a nejen z nich získaná suť se následně použila na vylepšení obrany města. Domnívám se, že i díky tomuto důležitému obrannému prvku, který nechal velitel zdejší pevnosti postavit, Pardubice nečelily dalším útokům.

Do Chrudimského kraje Švédové podnikali výpady z opěrných pozic na Labi, hlavně z Poděbrad a Hradce Králové. Tyto výpady měly za úkol hlavně shromažďovat kořist z měst a vesnic. Kořist, kterou nedokázali pobrat, zničili, aby tyto zdroje nemohla využívat císařská strana. Hlavní švédskou silou byla jízda a její rychlé přesuny, kterými opanovala celý kraj. Jednou z taktik, kterou Švédové hojně využívali, bylo žádat výkupné za města, případně za celá panství, aby je nevypálili. Pokud nebyla požadovaná suma městem vyplacena, odvedli s sebou

důležité městské hodnostáře, ty následně drželi v zajetí, dokud nebylo výpalné uhrazeno. Vždy je z Chrudimského kraje odvěkli do Poděbrad nebo Hradce Králové. To se samozřejmě dělo jen v případech, kdy se města vzdala, nebo se Švédům podařilo město dobýt. V Chrudimském kraji bylo pár měst, která švédským útokům v roce 1639 nepodlehla, například Pardubice, Lanškroun nebo Polička.

Největší tažení do Chrudimského kraje se odehrálo na podzim roku 1639. Skupina 4 000 jezdců na koních vyrazila z Hradce Králové a přes několik zastávek v Královéhradeckém kraji se proboujvala do Chocně, což bylo první město v Chrudimském kraji, které při tomto tažení padlo. Dále se pokračovalo do Litomyšle, odkud se ve skupinách rozjeli do zbytku kraje. Jedna skupina do Orlickoústecka, jiná na Svitavy. Druhá skupina se pravděpodobně stáhla až do Brandýsa nad Labem a od něj zaútočila na Havlíčkův Brod, odtud na Chrudim a z ní buď zpátky do Hradce Králové nebo do Poděbrad. Toto ničivé tažení převážnou částí kraje mělo za následek vypálení bezpočtu vesnic a usmrcení zdejšího obyvatelstva, kvůli čemuž se přeživší přesouvali někam do bezpečí a za prací. Zničení nebo odvezení zásob vyvolal nedostatek jídla, což můžeme vidět i na stavu tehdejšího zásobování Pardubic.

V lednu roku 1640 se Švédové začali stahovat po svých opěrných bodech ven z Čech. Hlavním důvodem tohoto ústupu byly silné císařské armády Ottavia Piccolominiho a Melchiora Hatzfeda, které se do Čech dostaly koncem podzimu. Nakonec se císařským v květnu podařilo vytlačit všechny švédské jednotky ze země.

Přílohy

W. i. e. s. t. o. P. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. L. a. b. e. m.
Extrac̃t dumm̃torrij škod rozlajšnych,
 obnem na Bruntsch, toz y rosselgatsch nabyt
 gych; dobytych, obel rozlajšnym Pulgm yz
 Stogatym To Polych, Zagradach a Lubach; gal
 od Ladi Neprijitelneho Spredšeho, tak y od
 Ladi Emlye Kogenšeho, v letech 1639 a 1640 z
 n. m. s. i. y s. i. z. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m.
 sem palych: Jez naceladuro a durtall na
 Ladi Emlye gisdnj y f. i. s. s. y. r. e. t. e. m. z. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m.
 deysang 1639 a 1640 do Ladi v. i. g. i. z. g. y. od Pau
 seduro y od obere rozlajš. na missenfo f. i. s. s. y.
 4. l. a. j. 3.

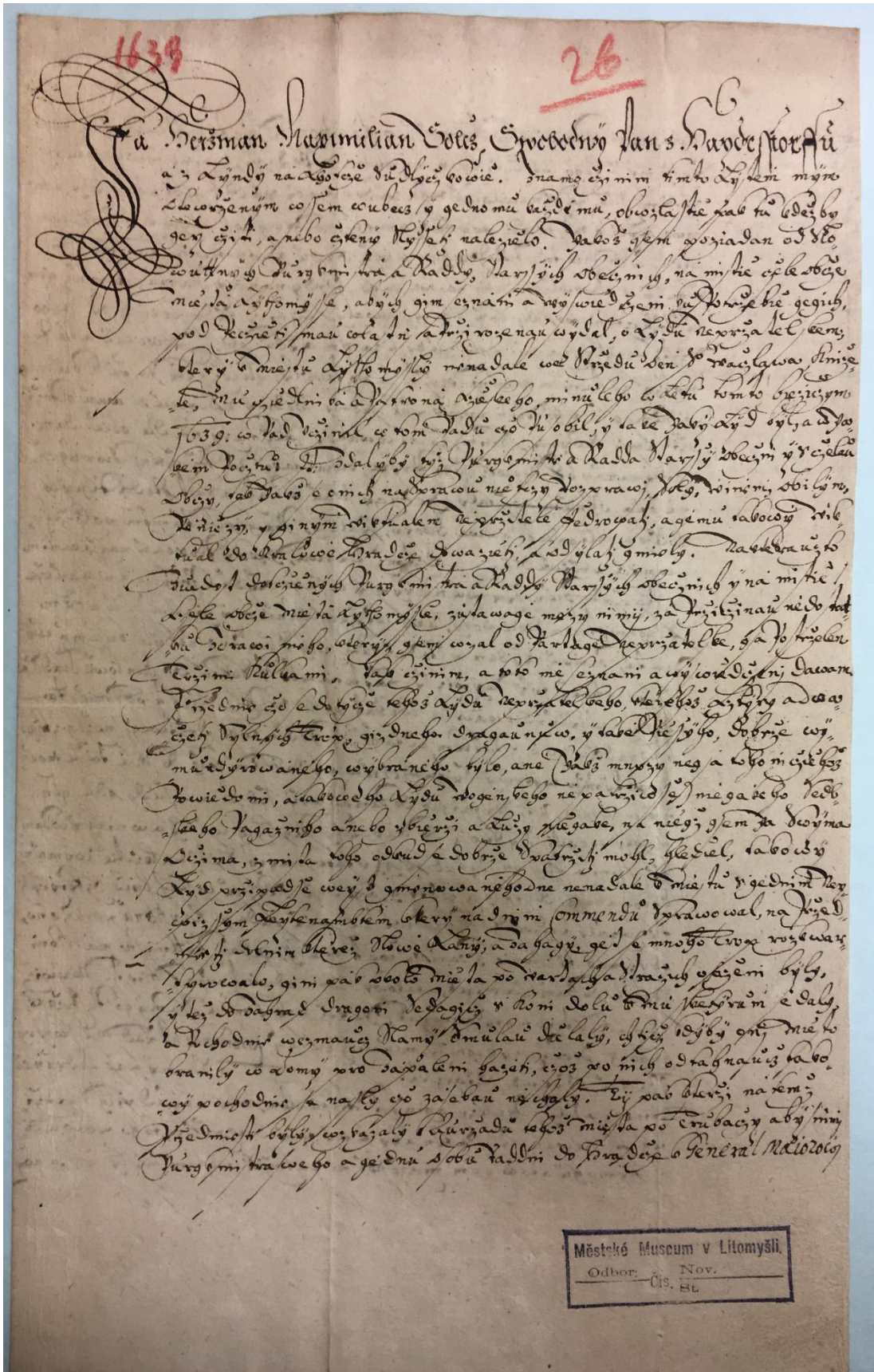
W. i. e. s. t. o. P. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. L. a. b. e. m.
 1639. Ladi ro Ladi Neprijitelo v. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m.
 f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. ro y palno, na dlabem f. i. z. e. d. u.
 m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. a obnem do gela d. l. a. b. e. m.
 grunturo, To d. r. e. a. d. r. a. t. e. i. p. i. a. s. e. m. r. o. s. t. i. l. n. g. n. z.
 y o d. l. o. d. o. l. a. m. i. — — — — — 40.

W. i. e. s. t. o. P. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. L. a. b. e. m.
 To d. l. o. z. a. p. i. s. u. d. o. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. a d. o. b. r. e. g. o. d. r. e. e.
 d. o. m. i. d. e. m. s. s. e. m. d. r. o. s. s. f. y. a. n. a. b. y. t. o. z. c. o. z. o. b. n. e. m.
 f. a. z. e. n. o. y. o. d. N. e. p. r. i. z. i. t. e. l. a. f. o. b. r. a. n. o. b. y. l. o. d. f. a. r.
 d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. — — — — — 14797 / s. i. s. s. y. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m.

W. i. e. s. t. o. P. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. L. a. b. e. m.
 To d. l. o. z. e. n. o. n. a. f. l. o. c. h. a. u. z. y. a. r. o. s. e. b. r. a. n. o. n. a. f. a. l. l. a.
 f. a. d. y. f. o. o. b. r. a. n. i. f. i. z. e. d. N. e. p. r. i. z. i. t. e. l. o. m. a. z. f. a. r.
 n. o. m. z. a. m. b. u. y. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. g. r. u. n. t. u. r. o. d. a. u. p. f. e.
 f. y. c. h. d. y. r. o. t. e. z. y. c. h. y. o. d. l. o. d. o. l. a. m. i. — — — — — 49.

W. i. e. s. t. o. P. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. L. a. b. e. m.
 To d. o. b. r. e. d. l. o. z. a. p. i. s. u. r. d. o. m. i. s. i. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m. a d. o.
 b. r. e. g. o. d. r. e. e. d. o. m. i. d. a. z. u. z. i. s. e. n. a. d. l. a. b. e. m. — — — — — 1603 / s. i. s. s. y. f. a. r. d. u. b. i. c. e. n. a. d. l. a. b. e. m.

Obrázek 2: Soupis škod 1639-1640, Foto: Jarosav Kořínek, SokA Pardubice, Archív města Pardubice, kart. 4, i. č. 1092.

Obrázek 4: Popis švédského vpádu do Litomyšle, Foto: Jaroslav Kořínek, Soka Svitavy, Archiv města Litomyšle, inv. 318, 5-50

Seznam pramenů a edic pramenů

Archivní prameny

Národní archiv, Staré militare,

- kart. 83
- kart. 84
- kart. 85

Státní okresní archiv Chrudim, fond Archiv města Chrudimi,

- inv. č. 68, kart. 3
- inv. č. 333, sign. A 2, kart. 125
- inv. č. 334, sign. H 2, kart. 126

Státní okresní archiv Pardubice, fond Archiv města Pardubice,

- inv. č. 727, kart. 1
- inv. č. 1092, kart. 4

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města Litomyše,

- inv. č. 318, kart. 5/50
- inv. č. 319, kart. 5/51
- inv. č. 430, kart. 9/4
- inv. č. 432, sign. KB 2/8, kart. 9/6
- inv. č. 433, kart. 9/7

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města Poličky,

- inv. č. 417, kart. 10
- inv. č. 865, kart. 44
- inv. č. 2000, kart. 178

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Městské úřady Litomyšl, Listiny,

- inv. č. 71

Edice pramenů

LÍVA, Václav. *Prameny k dějinám třicetileté války: regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. 5 (1636–1639)*. Praha: Naše vojsko, 1954.

Seznam literatury

- BARTOŠ, Josef. *Svitavy: Dějiny a současnost města*. 1. Hradec Králové: Kruh, 1987.
- BARVÍŘ, Jindřich Ladislav. *Děje města Chocně: s poznámkami o vesnicích bývalého panství*. Brno: J. L. Barvíř, 1886.
- BLAŽEK, Antonín. *Chrudim: obrázky kulturní a historické*. Chrudim: A. Blažek, 1937.
- BLÁHA, Radek – Petr GRULICH – Roman HORKÝ a kol. *Hradec Králové*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české. 8 (1618–1683)*. Paseka: Praha, 2008.
- DOSKOČIL, Karel. *Berní rula 2.: Popis Čech r. 1654*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
- ŘURČANSKÝ, Marek. *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*. Nymburk: Vega-L, 2012.
- ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Praha: Lidové noviny, 2000.
- ERSCH, Johann Samuel und Johann Gottfried GRUBER. *Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste*. Leipzig: J. f. Gleditsch, 1846.
- FUKALA, Radek. *Sen o odplatě: dramata třicetileté války*. Praha: Epoque, 2005.
- FUKALA, Radek. *Třicetiletá válka: konflikt, který změnil Evropu*. Opava: Slezská univerzita, 2001.
- HÁJEK, Jiří. *Kronika kladrubska: barokní kůň v Čechách: z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruhy nad Labem*. Hostomice: Lenka Gotthardová, 2013.
- HERMENEGILD, Jireček. *Královské věnné město Vysoké Mýto: Obraz místopisný, dějepisný, životopisný i statistický*. Vysoké Mýto: Antonín Tůma, 1884.
- JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*. Polička: Město Polička, 2015.
- KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648*. České Budějovice: VEDUTA, 2008.
- KLUČINA, Petr. *Třicetiletá válka: obraz doby 1618–1648*. Praha: Paseka, 2004.

- KUČA, Karel. *Chlumecko, Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pocipliní*. Hradec Králové: Balustráda, 1995.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. Praha: Libri, 2000.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. Praha: Libri, 2002.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 5. Praha: Libri, 2002.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 6. Praha: Libri, 2004.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 7. Praha: Libri, 2008.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 8. Praha: Libri, 2011.
- LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč: Město Přelouč, 1926.
- Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: Musejní a letopisecká komise, 1939.
- PARKER, Geoffrey. *The Thirty Years' War*. Routledge, 1997.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a český národ*. Praha: Naše vojsko, 1960.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970.
- PRÁŠEK, Justin Václav. *Brandejs nad Labem: město, panství i okres*. 3. V Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi: Oblastní muzeum Praha-východ, 2010.
- REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války (1637–1648)*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1890.
- RIEGER, František Ladisav a Jakub MALÝ, ed. *Slovník naučný*. 6. Praha: I.L. Kobra, 1867.
- ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice: Nákladem vlastním, 1909.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648*. 1–1. Pardubice: Město Pardubice, 1920.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Zřízení městské do r. 1900*. 2–1. Pardubice: Město Pardubice, 1924.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Zřízení městské do r. 1900*. 2–2. Pardubice: Město Pardubice, 1924.

- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Soupis domů předměstí Dlouhého – Zeleného*. 4–3. Pardubice: Město Pardubice, 1931.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Cechy městské*. 5. Pardubice: Město Pardubice, 1933.
- SATURKA, Jan. *Švédové v Čechách za třicetileté války: Banerovo tažení do Čech v roce 1639*. Bakalářská práce: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. Praha 2010.
- SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Die kaiserlichen Generale 1618–1655.: Ein biographisches Lexikon*. Wien: Österreichische Staatsarchiv, 2022.
- SEDLÁČEK, August. *Děje města Čáslavě*. V Praze: Nákladem Obč. záložny Čáslavské, 1874.
- SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259–2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl: Město Litomyšl, 2016.
- SMETANA, Jan, TOMAS, Jindřich, BENEŠOVÁ, Miroslava, KOTYZA, Oldřich. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice: Město Litoměřice, 1997.
- SOCHR, Jiří. *Havlíčkův Brod a staletí*. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor, 1971.
- SOLAŘ, Jeroným Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*. Praha: J. J. Solař, 1870.
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Litoměřice*. Praha: Odeon, 1982.
- ŠEMBERA, Alois. *Wysoké Mýto, kráľovské wěnné město w Čechách*. W Holomouci: Tisk a papír Aloysia Škarnicla, 1845.
- ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 6. Východní Čechy. Praha: Svoboda, 1989.
- ŠMILAUEROVÁ, Eva. *Poděbrady v proměnách staletí*. Praha: Scriptorium, 2001.
- THILLE, Josef a Ferdinand ČENSKÝ. *K dějinám třicetileté války od r. 1621 do r. 1648*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1879.
- UHLÍŘ, Dušan. *Drama Bílé hory: Česká válka 1618–1620*. Brno: CPress, 2015.
- VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín: J. L. Bayer, 1888.
- VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče*. 2. Přelouč: Městský úřad, 2002.